

1.

ZNANSTVENA
REVUJA

BEIZDAJA:
NEANDVA
DRUŽKA
UREPNIRI

PREKRIVET
PREKUG'AR
KRA'ŠNENIR

VEZEK
10.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

Vsebina X. zvezka.

	Stran
Seksualno vprašanje. (Fr. Terseglav)	433
Ivan Grozni in Rim. (Dr. Fr. Grivec)	446
Matija Naglič in njegova rokopisna ostalina. Prispevki za slovensko slovstveno zgodovino l. 1680.—1830. (Fr. Reból)	452
Moderna etika. (Dr. A. Ušeničnik)	460
Prihodnost rokodelskega stanu. (G. Rožman)	469
Dva titana. (V. Svetličič)	472
Postanek iznajdeb. (Ferd. Cilenšek)	473
Nove knjige. Dr. P. H. Holzapfel: Franciskuslegenden. (F. G.) — E. Was- mann: Der Kampf um das Entwicklungsproblem in Berlin. (A. U.)	476
Listek. Svobodna veda in vera. — Sobor pravoslavne ruske cerkve. — Geometrija žuželk. — Boj zoper trgovino z dekleti. — Časopisje in zločini. — Zavod sv. Nikolaja v Trstu	477

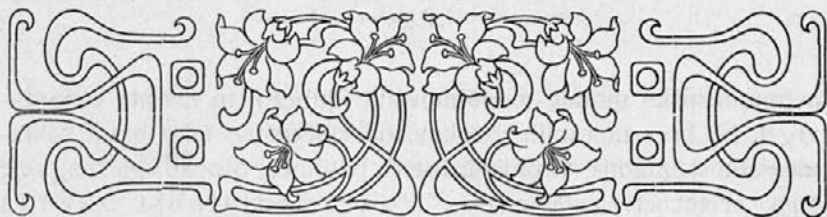
Položnice priložimo 1. zvezku II. letnika.

„Čas“ izhaja po desetkrat na leto. Naročnina: 5 K, za dijake 3 K. Za člane „Leonove družbe“ je naročnina plačana z letnino. (Letnina rednih članov 10 K; letnina podpornih članov 6 K.) Naročnino sprejema: „Leonova družba“ v Ljubljani.

.... Tiskarna „Katoliškega tiskovnega društva“ v Postojni. ....

Seksualno vprašanje.

Franc Terseglav (Gradec).

Resnica vas bo osvobodila.

(Ev. Jan. VIII.)

Posebno znamenje najnovejših dni je, da se postavljajo v ospredje vseh življenskih vprašanj razmatranja o čutnih nagonih spolnosti. Kako je prišlo do tega, da se teženja, ki snujejo na dnu človeške duše in katerih pojave natora sama, kar se tiče človeštva in celó višje organizovanega živalstva, zakriva, zdaj odkrivajo in se na nje opirajo posebne spolne teorije in novo spolno pravoslovje, o tem tu ne bomo razpravljali. S tem nikakor nočemo trditi, da to vprašanje nikdar ni bilo pereče in tudi ne zagovarjamo takozvane priderije, ki je različna od prave sramežljivosti. Priznati moramo, da je spolno dejstvovanje v nekem oziru osrednje, v toliko namreč, v kolikor je vir življenju. Zato se najstarejše religiozne kozmogonije pletejo okoli vprašanja o postanku življenja in o težnjah, ki družijo medseboj spole, in iščejo analogij za spolno dejstvovanje v vsej natori. Za srednji vek je značilno, kako pesniki-modroslovci iščejo podobnosti med pojavi čutne ljubezni in ljubezni do nadnatornega in kako izkušajo prvo tako očistiti in plemenititi, da se stopí z božansko. Dva zgleda nam nudi tista doba: Danteja in sveto Elizabeto, obmejno grofinjo türinško. Čutno hrepenenje po Beatriki vname pesnika do višjih vzorov in popolnost telesno-dušne lepote mu odkriva popolnost zgolj nadčutne lepote. Seveda je to le mogoče po samozatajevanju in samopremagovanju ali pa v zakonu, kjer je zgolj spolni čut tesno zvezan z odgovornostjo za zarod, slepa moč nagona podvržena višjim ozirom in že po natori omejena in kjer dosmrtna vez poleg čutnih vzbudi tudi najplemenitejša čutila in kreposti. Naš čas pa je vsled svoje

avtonomistiške morale to pojmovanje ljubezni in zakona čisto zavrgel. Ni brez notranjih vzrokov, da krščanstvo tako brani zakramentalnost zakona, protikrščanstvo pa hoče oropati ga najpreje tega svetotajstvenega znaka. Zakramentalnost zakona pomeni oplemenitenje seksualnega čustvovanja, posvečenje tistega tajinstvenega snovanja nature, ki izdeluje duhu tvar za življenje. Ta proces je združen z nadnatoro po milosti. Zato v krščanskem zakonu seksualnost prehaja iz nižje sfere v višjo, vnema na eni strani višje duševne zmožnosti k intenzivnejši delavnosti, na drugi strani pa postaja prav vsled te zveze milejša, nežnejša in smotrna.

To je, kar so stari imenovali *Venus Urania*, nebeška ljubav.

Spolni nagon je sebičen, brutalen; smotrni le v toliko, v kolikor ga natora uporablja izključno le v pomnožitev rodu, ne ozirajoč se na posameznike, ki si jih za ta proces izbere; kar je izvun tega cilja, tega čutni nagon ne vidi. Tega pa je mnogo. Nevzdržnosti in razdiravni sili seksualnosti se namreč upira vse, kar je v nas nečutnega. Oboje izravnati, je cilj zakonu. Oboje v zakonu pridobi: seksualni čut se staplja z nadtvarno ljubeznijo, se šola v vzdržnosti, se podreja višjim potrebam, nadčutno življenje pa je vsled te ljubezni poživiljeno. To je tista ljubezen, o kateri pravi sveto pismo, da je močnejša kot smrt.

Tako sem prišel do osrednje točke problema, do križišča. Krščanska etika šteje čutni spolni nagon med nižje, dasi priznava njega silno važnost za vse življenje, tudi za višje, priznava pa tudi njega izpopolnjenje v tisti trajni erotiški zvezi, ki jo imenujemo zakon. Skratka: krščanstvo povzdiguje čutni *eros* visoko do prave ljubezni — *charitas* —, naveže seksualno čustvovanje na zahteve vesti, mu vlije nežnosti, ga vzgoji do zvestobe, da, celó versko čustvovanje pride spolnemu nagnjenju na pomoč, ukroti njega kruto sebičnost ter mu posodi takorekoč svojo vdanost, samozatajevanje in vzdržnost, kadar treba k višjim ciljem povzdigniti duhá in z njim vred tudi čutne sile, ukloni spolnost pod odgovornostjo, ki jo imata zakonska za svoj zarod — toda eno zahteva: Seksualni čuti se morajo podvreči vsem ostalim nadčutnim teženjem življenja in skoro neizčrpna, elementarna sila erotiškega nagona se mora omejiti v strogih mejah npravstvenega reda. Krščanstvo pa uči nadalje še to, da slednje v resnici ni žrtev ali izguba, ampak, da seksualno življenje ravno vsled tega samozatajevanja mnogo pridobi

in se obvaruje človeštvo na ta način potrošenja, popačenja in degeneracije svojih seksualnih sil.

Moderni postavljajo spolni nagon mnogobolj v ospredje kakor pa krščansko naravoslovje. Eni več, drugi menj. So, ki imajo pravi cilj, a grešijo v sredstvih. V tem se pa vsi bistveno ločijo od nas: Seksualni nagon ne imej nobene meje! Njihov cilj je zdrav rod, zdravo potomstvo, „izboljšanje rase“ (pasma), kakor pravijo, in rasa bo po njihovem naziranju tem krepkejša, čim menj se bo zatajeval in omejeval spolni nagon. Uvedli so zaraditega pravo čiščenje, kult seksualnosti, v poetiški in obraževavni umetnosti. S tem menijo, da se bodo preprečile perverzности, začela se umetnost ljubezni, sistem izvrševanja erotiškij funkcij, ki bo poživil tudi ostale duševne sile in zmožnosti. Nezdravo potomstvo, ki bi se utegnulo vzlic temu porajati, se ugonobi, oziroma prepreči s protispočetnimi sredstvi. Spolne perverzности bodo polagoma ginevale, ker se bodo zdravi erotiški nagoni izobraževali na poseben način. Telo se bo skrbno gojilo, čuti pa se pasli na naravni nagoti. Življenje ne bo več mračno, bolno in zatajeno. Metafiziki tega naziranja se sklicujejo, da utemelje svojo spolno etiko na sledeče razloge: a) Življensko moč treba povzdigniti (Lebenssteigerung und Lebensbejahung); b) razrasti se mora individualnost; c) ne sme se potlačiti in zamuditi nobena prilika in nobena možnost, ki nas lahko osreči; d) izboljšati se mora rasa. Skratka: Pravijo, da se človek mora izživeti (Auslebethetheorie).

Oglejmo si natančneje moderno seksualno naziranje! Kratko, a prav jasno razpravo je napisal o tem socialni demokrat *Hope Bridges Adams Lehmann*: »*Sexuelle Pädagogik*« (Soc. Monatshefte 9. zv. 1907).¹⁾

* * *

H. B. Adams Lehmann deli žene v spolnonravnem oziru v tri razrede in dasi jih ne imenuje vedno z istimi imeni, mislim, da jih v zmislu pisatelja lahko zaznamujemo takole: resnično-nravnne, perverzne in spolno maločutne. Temeljna na-

¹⁾ V II. letniku bom poročal še o globokoumni polemični knjigi privatnega docenta na züriškem vseučilišču, dr. Försterja »*Sexualethik u. Sexualpädagogik*« (Kempten u. München 1907), vsestransko presodimo moderna načela. — Pis.

paka pisatelja je že v tem, da skoro popolnoma molči o perverzno spolni ženi. Najznačilnejše pa je njegovo mnenje, da vpliv teh žena ni velik in da normalnoseksualne žene prevladujejo. To pa je nejasno in A. Lehmann se jasnosti v tej točki namenoma ogiblje. Čisto brez dvoma je, da resnično spolno perverznih žena ni veliko, toda premnogo je takih, pri katerih erotiško življenje in čustvovanje prevladuje nad vsem drugim, skratka premnogo je žen — in seveda tudi moških — katerih seksualni nagon ni več v ravnotežju in je bolešno prerazvit. Ni treba — to povdarjamo — da ta prerazvitost deluje kvarno na organizem in da pokvarja raso; prvi vplivi se pogostoma pokažejo najprej šele na duševnem polju. Mogoče in v večini slučajev je verjetno, da ta psihična degeneracija temelji na degeneraciji živčnega sistema, neobhodno potrebno pa to ni. Take žene okužijo svoje obližje in svoj zarod s tem, da uničijo vsako energijo volje, vsako samozatajo, vsako nežnost. To so bitja, ki niso nič drugega kot erotiški procesi. Naj so duhovita, požrtvovavna ali karkoli, vendar so kakor magnetna igla, ki, kamorkoli jo postaviš, kaže vedno v eno smer. Kolik je njihov vpliv na sodobno družbo, na literaturo, na vso kulturo sploh, to kaže menda dovolj jasno moderno življenje samo. To kaže prav posebno dejstvo, da slovstvo nima prav nobenega čuta več za to, kar se imenuje s toli rabljeno besedo: večno žensko, in da je to, kar se danes obožuje, pozemsko-žensko („Elga“ Hauptmannova, „Saloma“ Wildejeva itd.). V moderni literaturi prevladuje demonska stran žene. Kako je pogubna za moža, ki hrepeni višje, nam kaže Rebeka West v Ibsenovem „Rosmersholmu.“ Take žene in taki moški ne izboljšajo rase, naj so še tako ognjeviti in čutnozdravi. Nasledki dušnega suženjstva se kmalu pokažejo tudi na zarodu. Toda za to so slepi moderni materialistiško-socialistiški teoretiki. Celó strokovnjak Forel podcenjuje popolnoma pomen zdrave askeze za spolni čut. Kako zabraniti spočetje, ki bi utegnilo porajati nezdrave otroke, to je višek modrosti Forelove. In vsi ti, ki oznanjajo emancipacijo mesa, napadajo ne resničnih povzročiteljev degeneracije, ampak čisto nekriva bitja, spolno maločutne in brezčutne ženske. Tako tudi Lehmann. Kakšne so te ženske? Lehmann ne najde dovolj besedi, da primerno opiše te „nestvore“. One zastrupljajo zdravo seksualno življenje. To so vse tiste ženske, ki niso vzgojene za moža. Že v rani mladosti se razvijajo vsi njihovi čuti nekako protispolno, vzgojitelji ubijajo

v njih vzbujajoči se eros. Omožijo se, pa brez ljubezni. Zdravniki cenijo število takih spolno skoro brezčutnih žena baje na 75 %^o. Kaj sledi iz tega? Ali so otroci iz takega zakona morda degeneriranci, manjvredneži? To je prvo, po čemer bi vprašal trezno misleč človek. Toda socialnemu demokratu za to ni mar; očitvidno si ne upa trditi kaj takega, kajti če bi se dalo le 10 %^o bebstva pri otrocih razlagati iz spolnega razpoloženja teh žena, sem prepričan, da bi Lehmann to z obema rokama pograbil.

Krivda maločutnih žena je drugačna. One so vzrok, da se moški od njih odtujijo, ker v njih ne najdejo, česar so želeli, in si „morajo“ iskati izvan zakona. Taka ženska moža in njegovih posebnosti, njegovih slabosti, njegove erotične „nadsile“ ne umeje. Za neomozeno seksualno maločutno žensko velja baje isto. Je lahko izvrstna, krasna žena, toda popolna ni. Zdi se, da Lehmann žensko smatra res samo za nekaj rodovni aparat in za nič drugega več. Navaja pa še en vzrok: Ta, ki ne pozna vsega življenja, ne more vsega umeti.

V teh besedah se pač ne kaže posebno poznavanje življenja. Prvič ni res, da je tak nebroj spolno nečutnih žensk in drugič tudi to ne, da je njihove maločutnosti kriva samostanska ali druga ascetična vzgoja. Tudi je zelo naivno, če Lehmann trdi, da družba vzgaja taka bitja iz egoizma, nevednosti, navade, malodušnosti in celó iz — državnih razlogov! Vzroki so marveč organiški v najširšem pomenu te besede. Tudi slika, ki jo socialni demokrat podaja o teh ženskah, je napačna. Žensko-zdravniški strokovnjaki in celó Forel nam jih opisujejo čisto drugače. Med njimi je mnogo takih, ki do moža kažejo nebeškolepo, zvesto in vdano ljubezen. Sicer pa je — in to je tu odločivno — ta seksualna brezčutnost večkrat pretirana. V premnogih slučajih je taka ženska le zelo nežnočuteča in sovražna vsakoršni sirovosti, resnična žena, ki ima svoje nagone v oblasti. Mož pa je seksualno prerazvit, razdražen in posirovel. In tako nastane v mnogih slučajih povest o spolnomlačni ženi. Zelo krivično je od Lehmann, da čisto zamolčuje vse one žalibog dandanašnji ne več neredke slučaje, ko možu žene sploh mar ni, ker je perverzno enakospolno (homoseksualno) razpoložen. Najčešči so pa slučajji, da zakon ni bil ne resnobno, ne iz resničnega erotiškega nagnenja sklenjen. Tu pa pglavitni vzroki tičijo v gospodarskosocialnih činiteljih našega kulturnega življenja in v tem, da premnogi del naše mladine vsled svoje

nevkročene slè beži pred zakonom, vsled česar se zakoni sklepajo v pozni dobi, kjer žena nič več ne more zaupati možu, ki je že vse mlake prebredel. In če pravi Lehmann, da se o „nespolnih“ ženah mora reči, da niso „integrae vitae“ (to je, da so nepopolne, nekako „rationalia, sed non animalia“), se z večjo opravičenostjo in mnogo bolj v dobesednem pomenu lahko trdi o moških, na katere so te ženske privezane, da niso „integri“.

Ni torej čudno, če Lehmann dalje trdi, da je za etiško povzdigo človeštva velikobolj pereče vprašanje, kako razviti in okrepiti spolnost, kakor pa vprašanje o sredstvih, kako spolni nagon zatirati, n. pr. pri samooskrunjevanju in izvunzakonskih zvezah. Kajti njegovo načelo je, da z rastjo spolnosti raste vse življenje od njega najnižjih do najvišjih pojavov. Tu pa je temeljna zmeta. Natora sama je tu postavila svoj nepreklicni *veto* in kdor se ji ne pokori, nad tem se maščuje. Pretresljiva je beseda, a resnična, in tu velja prav posebno: „Maščeval bom grehe očetov nad sinovi do četrtega rodu!“ Neoporečna resnica je, da je važna naloga človeka svoje življenje takorekoč povečati in ga vedno bolj razviti. Toda to povečanje ima svojo higieno, svojo aksezo, svojo vzgojo. Prav tisti, ki hočejo, da spolni nagon človeka docela obvlada, človeka s tem ubijajo. Njegovo voljo oslabijo in njega čute tako zasušnijo, da so nasproti vsakemu zunanemu miku brez moči. Tisti pa, ki se jim očita, da spolnost zatirajo, zagovarjajo v resnici le njeno pravo svobodo, to je svobodo v mejah ostalih dušnih sil. Avtonomijo spolnosti obsoja natora sama. Nočemo trditi, da vsi ti moderni teoretiki zagovarjajo nebrzdano spolnost, toda sredstva, ki jih predlagajo, da se uredi spolno razmerje, vodijo naravnost k razbrzdanosti. Ni je namreč nobene etike, razen takozvane heteronomne krščanske, ki bi mogla ukrotiti spolno poželjivost in jo ohraniti v ravnotežju. Zastonj proglašajo moderni nov nauk: „Sledi svobodno svojim nagonom; za to, da mejâ ne prekoračiš, bo skrbela vsemodra narava sama.“ To je ravno, da tu narava seksualno prerazvitega organizma nikdar več ne preokrene na normalni tir, ker zamori spolnost v tem slučaju voljo in celo razum. Tudi ta postane suženj nagona. Ta dušna razrvanost je hujša od telesne in polagoma tudi privede do nje. Lehmann meni sicer, da bi ta razrvanost ponehala, ako bi si mladi možje namesto prostitutk smeli voliti izvunzakonske žene, ki se ne prodajajo. Čisto pogrešena misel. Taka razmerja

ne dajo nobene garancije za stalnost, ki je potrebna, da se spolna skupnost kolikortoliko ponravi. Predvsem ni odgovornosti. Ta svobodnospolna razmerja bi ne bila etiško prav nič višja od prostitucije, ker bi se tudi v njih trosile sile brez najmanjše koristi, brez odgovornosti, brez ozirov na druge, brez npravne obveznosti, brez plemenitih nagibov. Razen materialnega momenta prodajavnosti spolnega užitka bi bili dani vsi znaki prostitucije. Sicer pa bi vzdrževanje takih žena bilo čisto ekvivalentno s prodajanjem telesa kakor v prostituciji, ker bi veljalo le tako dolgo, dokler traja prvotno erotiško nagnenje. Kaj potem temu ali onemu delu mar, koliko nãd se je uničilo, koliko strasti po nepotrebem in brez smotra vzbudilo, koliko studa, prenasičenosti in moralne propasti je temu sledilo. Vzdrževanka je izplačana: solze in ponižanja pa noben denar ne odvaga . . . .

To je etika Hope Bridges Adams Lehmannova. Sledi ji seksualna pedagogika. Prej tako samozavestni npravoslovec tipa zdaj v temini. Le eno je, kar gotovo ve: V današnji družbi ni mogoče izvesti moderne spolne vzgoje, ker bi privedla dejansko do družabnega poloma. Nova načela izvesti bo mogoče le v bodoči socialistiški državi. Čisto resnična je Lehmannova misel, da bodi takozvani seksualni pouk, katerega dandanašnji za otroke zahtevajo, individualen, ki se ravnaj v vsakem posameznem slučaju po otrokovih posebnostih in dejanski potrebi in da je tu velikobolj stvar čuta in takta, najti pravo pot, kot pa razuma. Neoporečna so tudi nadaljna izvajanja, da morajo starši biti zdravi — in temu bi se moralo pred vsem pristaviti, da morajo npravno živeti — da se morajo otroci telesno utrjati, da jih ne izročati oskrbovavkam, ki razderejo enotno vzgojno delo staršev, neglede na pogoste spolne zlorabe in da bodi glavno načelo spolnega pouka: *Maxima reverentia pueris debetur* (Otrokom največjo spoštljivost)! Največjo pozornost pa zasluži ta Lehmannova misel, da naj vzgoja otrokova temelji na spoštovanju. Tudi krščanski etik bo dejal: Če ne spoštuješ otroka, če s tem tudi v njem žališ čustvo časti in ga ubijaš, če sirovo ž njim ravnáš in svojo avtoriteto zamenjuješ z brezobzirnim gospostvom, ga sam vedeš nizdol po lestvi, ki se pri laži začenja in konča pri popolni propalosti. Skratka, starši se morajo vživeti v otroka in on vanje. Kar poznam jaz takih staršev in otrok, moram reči, da jih je komaj 10 med 100. Često vlada ljubezen med starši in otroci, medsebojno razumevanje pa ne. To je nekaj

tako redkega, da so se starši in otroci takorekoč že odvadili pogrešati ga. Pametno razjasnjevanje spolnih procesov pisatelj posebno zato zagovarja, ker je drugače nevarnost, da otrok to izve mesto od staršev in vzgojiteljev, od sošolcev, torej na cesti, v kloaki. Na vsak način je to po mojem mnenju precejšen, dasi ne peremptoričen argument spričo modernih razmer. Pozabiti se pa pri tem nikdar ne sme na te temeljne resnice: Spolni nagon ima to posebnost, da uporabi vse, bodisi umsko, bodisi čustveno (emotionalno) življenje za dosego svojega cilja, za ohranitev rase. Polasti se čutov, domišljije in mikov. Tako se zgodi, da prezgodaj vzbujeni nagon premakne natorno mejo spolne godnosti (pubertete). Kolikokrat čujemo – slučaji niso redki in so pogostoma predmet sodnijskim obravnavam – o nenaravnih pojavih prezgodnjega spolnega čustvovanja pri otrocih v starosti 7–13 let in sicer po medsebojnem sporazumljenju. Zato je spolni pouk otrok stvar, ki je ne bi smel podajati, kdor otroka ne doumeva. Le mati je tu poklicana in zmožna kaj storiti in tudi ne vsaka mati. Svetnica mora biti, neomadeževana, žena, očiščena v ognju resnične ljubezni, ki je šla skozi vice zakonskočutne k večnolepi in večnozvesti nebeški ljubavi. Zato umeva in vpoštevava silo erotiškega nagona, obenem pa tudi ve, kako ga treba urediti in omejevati. Taka mati je kakor vrtnar, ki porezuje prebujne izrastke na drevescih, da lepše vzevetó. O njej se ne more reči, da je nagon zatrla, ampak da ga je oplemenitila. Druga pedagoška navodila se mi zde vsa pogrešena. Nikoli nobenega učitelja ne bi smatral za sposobnega za spolno razjasnjevanje otrokom, naj bo še tako vzoren. Tudi oče ni zato. Otrok je namreč že po naravi tako nežnoobčutljiv in najsi bo nazunaj še tako oduren, da ga moški nehote žali. Moški bi tudi z najlepšim poukom podrl v otroku sramežljivost. In če tega finega varstva nature ni več in je vsled izgubljenosti sramežljivosti podrtja meja, ki brani zunanjim mikom in notranjim podnetom domišljije nebrzdano razdraževati spolni nagon, potem je spolno razjasnjevanje doseglo ravno nasprotno, kar pa se je z njim nameravalo.

Še nekaj je, kar govori proti spolnemu pouku moških. Pri vseh modernih seksualnonravnih etikih opazimo takoj, da pričakujejo največji uspeh za uredbo spolnosti v korist rasi in posameznikom od telesnega „traininga“, od telesne izurbe. Pri spolnem razjasnjevanju moških bi se brezdvomno največja važnost polagala

na ta moment. Toda že neki zdravi inštinkt pravi nepristranskemu raziskovavcu, da bi pretirano negovanje telesa vedlo ravno do nasprotnega cilja. O tem govori jasno izkušnja sama. Med telesno zelo treniranimi ljudmi ni prav nič menj spolno prerazvitih, kakor med netreniranimi. Tu namreč gre v prvi vrsti za okrepitev živčevja. To se pa ne doseže zgolj s treniranjem mišičevja, ampak v prvi vrsti z vzgojo duha in volje. Kdor je navajen v pravem času odreči si kaj, premagati samega sebe, kdor trenira svojo voljo, ta skrbi najbolj za „trening“ živčnega sistema. Da — celo bolešne živčne razpoložnosti in celo že izrazite bolezni na tem polju se dajo ozdraviti s „treniranjem“ volje (Psyhoterapija). Nasprotno vede negovanje telesa čestokrat do spolne nebrzdanosti in celo do izprevrženja spolnega nagona. Tu opozarjam na znani proces Harden — Moltke, ki je nedavno vzbujal pozornost po vsem izobraženem svetu. Enakospolni nagoni aristokratov takozvanega „liebenberškega omizja“ v Berolinu na cesarskem dvoru so se kultivirali skoro izključno v gardnem polku. To pa je tisti polk, v katerem se od časov Friderika Velikega neguje neprestano le „moška lepota in moška sila.“ Tu je bila od nekdanje zbrane „elita moštva“, tu se je gojil sport, vsakovrstno treniranje in se je dajalo duška vsakršni težnji po „izpopolnjevanju življenja.“ Kaj se je zgodilo? Ta moška lepota in sila je končala pri enakospolni perverzности. Naj se mi ne oporeka, da so tu delovale vse mogoče fiziške dispozicije, podedovane spolne bolezni, alkoholizem itd. Mnogo, če ne celo večino teh fiziških dispozicij je namreč povzročila ravno nebrzdanost nagonov, katerih volja in razum nista imela več v oblasti. Pri tem opozarjamo še na nekaj bistveno z našim vprašanjem zvezanega. „Liebenberško omizje“ v Berolinu je gojilo špiritizem in podobne mistične nazore in poizkuse. Ni težko najti zveze med enakospolno perverznostjo in špiritizmom. Spolni nagon si sčasom podjarmi vse, tudi razum, ako mu je dana svobodna pot. Če je neodvisna seksualna čutnost, pa mora biti odvisen intelekt. Slednji potem služi nagonu s tem, da ga zagovarja. Seksualni nagon si ustvari takó lastno metafiziko. Ker se namreč umska stran človekova ne da docela zatreti in popolnoma ponižati, je treba sestaviti — večinoma čisto neopaženo, polagoma in skoro nehote — cel modroslovni sestav, ki opravičuje živalske nagone in njihove silne pojave. Spolni nagon postane osrednji nagon; ne samo vir življenja, marveč njega utehe in užitki

se smatrajo celo za izključni cilj življenja. Razvije se pravo malikovavstvo spolnosti. In ker perverzni spolni ekscesi uničujejo in pokvarjajo živčevje, se izprevrže tudi vse mišljenje. Umski korelat nervoznih nenormalnosti je navadno neki misticizem, pod katerega spadajo seveda vse spiritistiške težnje. Ni torej čudno, da imajo tudi pederasti svoje modroslovje. Tudi ni brez haska opozoriti tu na to, da so se v srednjem veku v protikatoliških mistiških sektah pojavljale prave spolno perverzne epidemije, kar je drugo z drugim bilo v medsebojni zvezi. „Bil sem od Boga poklican prizadevati gorje svoji ženi“, je dejal pri razpravi grof Moltke. Zelo značilno.

Sledimo zdaj dalje Lehmannu. Njegova etika ga pri pedagogiki pusti kmalu na cedilu. Pride namreč do nenatornih spolnih pojavov pri mladini. Dosledno po svoji teoriji avtonomne spolnosti, kateri je meja izključno le fizično zdravje, teh dejanj ne more obsojati. Obsoja pa nekaj drugega, to namreč, da stara pedagogika izkuša utrditi voljo in vzgojiti mladino do takozvane dušne čistosti, da bi tako preprečila nenatorne spolne težnje. Varuj svoje oči in kroti svojo domišljijo! To se zdi pisatelju čisto nemogoče spricho suverenosti spolnega nagona. On zaupa natori. Le ta sama s počasnimi prehodi v nepretrgani vzporednosti razvoja višjih dušnih sil in telesnih organov človeka uvede v štadij spolne godnosti, nenaravne utehe pa v normalno razvitih osebah izravna sama, ako prekoračijo mero. Mnogo teh slučajev pa pohaja iz bolnega živčevja. Sicer pa po pisateljevem mnenju treba zaupati nadčutnim silam v človeku, ki, čimbolj se človek izobrazuje in čim abstraktnije jame misliti, čimveč drugih interesov ima kot samo lakoto in ljubezen, nadvladajo nagone. Tu je mnogo, čemur se da oporekati. Posameznosti spadajo v pedagogiko, le to bodi tu povdarjeno, da take navade končno vendarle velikobolj škodujejo, kakor pa misli pisatelj. Ubijejo vso energijo volje, potlačijo duha in ga morijo z neprestanimi ponižanji, očitani in porazi nad sklepi volje. Ta psihiška depresija je hujša od organiških posledic, katere se včasih res pretiravajo. Gotovo pa je, da taka duševna izkvarjenost ne more na organizem ugodno vplivati! Sicer pa je tu toliko različno niansiranih slučajev, kolikor je posameznih individuov. Čisto pogrešena pa je misel, da natora sama varuje človeka, da ne prekorači natornih mej. Ravno nasprotno. Ako spolno čustvovanje ni ukročeno in ravnano od nadčutnih sil in sicer v strogi šoli askeze,

nagoni nobenih meja ne poznajo. Ravno spolni nagon je čisto slep za vse, kar leži izven njegovega težišča. Natora ne izboljša tu nič, ona se samo maščuje.

Zato ni čuda, ako Lehmann končno pride do peči, ob kateri se razbijejo njegove misli. Napačne premise, napačni sklepi. Cilj seksualne pedagogike mu je: učiti človeštvo, posebno ženstvo, hrepenenja po ljubezni, „harmonijo popolne ljubezni“. Zato tako naivnoogorčeno obsoja velik del današnjega „nespolnega“, staro-devičarskega, nedolžnoneumnega, farizejskega ženstva. Naivno pravim, kajti kdor le količkaj opazuje moderno ženstvo, ta pač ravno o njegovi „nespolnosti“ zelo malo opazi. Mislim, da bi moderna žena ogorčeno protestirala proti nespolnosti, katero ji Lehmann hoče okroirati. Kar pa on imenuje „harmonijo popolne ljubezni“, tega nobena šola in nobena vzgoja ne more učiti. Vzgoja v tem oziru stori vse, kar more, ako navajo mladino do samozatajevanja in jo uči spolno nagnjenje podrejati razumu in volji. Spolno čustvovanje šolati, se pravi netiti in dražiti ga. Vse umoriš s tem, kar je višjega v lepi duši otrokovi. „Harmonija popolne ljubezni“ se pojavi samaodsebe med obema spoloma, ako sta čutno in dušno harmoniško razvita. Tu naj bi Lehmann apeliral na natoro, tu, kjer je na mestu. V tem slučaju res natora sama kaže in pelje pravo pot, le da je izšolan duh. Nočem pa nikakor zagovarjati take vzgoje, ki bi negovala takozvano priderijo, še manj pa tako, ki bi zakol in njega spolno stran omalovaževala in slikala kot nekaj čisto podčloveškega. Iz tega pohaja trdosrčnost, neumevanje in borniranost v najslabšem pomenu te besede. Treba se je varovati ekstremov na obe strani. Niso vsi očitki v tem oziru docela neopravičeni.

Da o Lehmannu ne sodimo napačno in enostransko, nam kažejo sklepna izvajanja njegove razprave, kjer govori o zakonu, oziroma o spolnogodni dobi. Socialni momenti čestokrat zabranjujejo zakonsko zvezo, ki bi vendar bila v tej dobi čisto natorna zahteva. Kaj sedaj? Če si vzdržen, meni Lehmann, otopiš; če se prezgodaj oženiš v prvem žaru strasti, te ljubezen tempreje mine; če izvunzakonsko spolno občuješ, si nakoplješ bolezni, nezakonske otroke in nastanejo družabne komplikacije. In tudi, če pustimo, da se nagon uteši, kakor mu drago, napoti so nam otroci. Zanje smo odgovorni, vsaj moralno. Ena težkoča je res tu, a za krščanskega etika jo je lahko rešiti. Mi vemo, da spolno vzdržni človek

ni manjvreden, da je mnogokdaj celo superioren. Za etika emancipacije spolnega nagona je tu seveda problem nerešljiv. Lehmann misli, da te težkoče v socialistični državi ne bo. In to je, kar nas najbolj pri njegovi razpravi zanima.

Najprej v socialistični državi ne bo spolnih perversnežev, ne bo spolne prezgodnjosti, ne bo nervoznih ljudi, kajti vsi bodo srečni, harmonično razviti in izobraženi. Socialistiška država bo določila gotove bolezni in gotovo starost, v kateri bo rojevanje otrok prepovedano, da se ne bo kvarila rasa. Po tej dobi bodo dovoljene spolne zveze. Ako bodo iz teh zvez izšli otroci, bo država stariše obvezala, da bodo 3—5 let morali v tej zvezi vztrajati, potem pa bo za otroke skrbela ona, ako bodo stariši šli narazen in se ne bodo glede na nadaljno vzgojo in vzdrževanje zaroda domenili. Takih otrok pa bo malo, ker se bo ženam dovolilo, nezaželjeno nosečnost umetno odpraviti . . . . . Utopičnosti in nenravnosti takih razmer pač ni treba zavračati: take razmere so namreč nemogoče in bi privedle do katastrofe. Natora bi jih sama obsodila. Država bi bila babica, vzgojiteljica in zdravnica obenem, ki povzroča splave. Otroci bi se vzgajali v kasarnah. Kako bi potem bila mogoča tista srečna, harmonična mladost, o kateri pravi Lehmann, da bo vladala v socialistiški državi, je neumevno. Kdor uniči individualnost vzgoje, umori srečo mladosti. In končno: morala, ki spolnih razmerij, njihovih učinkov in posledic ne ume drugače urediti kot z umetno preprečitvijo spočetja in z umetnim splavom, taka etika sploh ni etika, ampak le mehanizem, uničujoč svobodo. Krščanstvo, pravijo, obsoja svobodo spolnosti, sami pa jo morajo ubijati že v kali in sicer ne iz višjih nagibov, ampak le zato, ker nočejo nositi odgovornosti za natorne posledice svojega uživanja.

* * *

Že pri presojanju Lehmannove razprave smo imeli prilike dovolj začrtati načela krščanskega pravoslovja, kar se tiče spolnega vprašanja. Potrebno pa je, da se podá celotni krščanski pravoslovni podstav za presojo tega prevažnega problema. Kajti to je gotovo: Treba enkrat o tem govoriti jasno in odkrito besedo. Če je mi ne povemo, jo mladina izve v protiverskem časopisju in sicer v svojo veliko škodo. Na odru se ji predstavljajo vsi konflikti človeškega srca takó, kakor da bi se pletli izključno le okoli vpra-

šanja spolnega užitka in utehe; v knjigah bere o ljudeh, kakor da bi le zato živeli in se borili, da kolikor mogoče bolj ustrezajo svojim nagonom; v esejih in razpravah jo prepričujejo, da se vse, kar človeštvo ustvarja in misli visokega in kar čuti, izvaja iz sile svoje spolne čustvenosti in da je najboljšje jamstvo za njega kulturni razvoj razvoj njega seksualnih zmožnosti, kar imenujejo „poglobljenje življenja“. Na drugi strani pa se čestokrat mladini vcepljajo napačni pojmi o ljubezenskem življenju, kakor da bi bilo nekaj čisto animalškega brez zveze z ostalim dušnim življenjem. Zlasti pri ženskah se greši v tem oziru. Skratka, pri zasnovi spolnega življenja na podlagi krščanskega svetovnega naziranja moramo vso važnost polagati na eno samo točko, v kateri je vsa rešitev tega vprašanja: na monogamiški zakon. Tu se nam bo odkrilo, da je edinole krščanstvo zmožno urediti spolno razmerje, ker ga posvečuje, oplemenituje in poglobljuje v zakramentalnem zakonu.

Ivan Grozni in Rim.

Spisal dr. Fr. Grivec (Ljubljana).

IV.

Dne 21. februarja 1582 se je vršil prvi verski pogovor Possevina z Ivanom Groznim v njegovi rezidenci vpričo knežjih svetovavcev in mnogih plemičev.¹⁾

„Glej, že petdeset let sem star in ne preostaja mi več mnogo let življenja; vzgojen sem bil v pravi krščanski veri, ki je ne morem zameniti z drugo; že se mi bliža sodnji dan, ko bo Bog sodil, ali je naša ali latinska vera prava.“

Tako je Ivan Grozni slovesno nagovoril skromnega rimskega odposlanca. Possevin je odvrnil: „Izmed vseh dobrot, kar si mi jih podelil, je največja ta, da se smem s teboj o najvažnejši stvari pogovarjati. Papež nikakor ne zahteva, da se odpoveš grški veri, kakršno so učili sv. očetje in veljavni cerkveni zbori. Še vzpodbuja te, da jo preiskuješ in ohraniš vse, kar se je od nje v tvoji

¹⁾ Moscovia 31 – 35.

državi nepokvarjeno ohranilo. Če to storiš, potem ne bo več vzhodne in zahodne cerkve, ampak vsi bodemo eno v Kristusu... To ti papež predlaga v Kristusovem imenu, od katerega mu je izročena skrb za vso cerkev... Če se združiš s katoliško cerkvijo, te bode Rim na razne načine odlikoval in ti dal še častni naslov vzhodnega cesarja.“

Ivan Grozni je odgovoril, da Rusi ne verujejo v Grke, ampak v Kristusa. Rusi da so se že v apostolski dobi pokristjanili; apostelj Andrej da je Rusom oznanoval pravo vero.¹⁾ To vero da so Rusi nepokvarjeno ohranili, v rimski cerkvi pa da je 70 različnih ver. Sicer pa da so bili apostoli vsi enaki; rimska cerkev in rimski škofje da se brez pravice povzdigujejo nad druge cerkve in škofe.

Razgovor je postajal vedno živejši. Possevin je sicer mirno in skromno, a vendar odločno odgovarjal na Ivanove ugovore in napade. Ivan se je začel razvnemati, očital je, da papeži že zato ne morejo biti pravi nasledniki sv. Petra, ker so mnogi izmed njih nevredno živeli itd. Te napade je Possevin bistroumno zavrnil in dodal: „Kaj bi pa ti rekel, če bi ti kdo očital, da nisi pravi naslednik sv. Vladimirja, ker je morebiti kateri izmed tvojih prednikov kaj zagrešil?“

Ivan je razdražen zaklical: „Rimski papež ni pastir!“ — Possevin ga je pa odločno zavrnil: „Zakaj si se pa k njemu zatekel, če ni pastir? Zakaj si ga ti in zakaj so ga tvoji predniki imenovali pastirja sv. cerkve?“

Ivan je ves razkačen skočil s sedeža. Vsi so se bali za Possevinovo življenje in mislili, da ga bo Ivan pobil s svojo z železom okovano palico, s katero je ubil svojega sina in mnogo drugih.

Possevin ga je potolažil in ga zagotavljal svojega spoštovanja in posebne naklonjenosti rimskega papeža. Ivan se je sicer pomiril, a rimskega papeža še nadalje napadal, da se da nositi v nosilnici, nosi križ na nogah, si brije brado in se dela Boga.

Ko je Possevin vse to zavrnil, je nazadnje prosil Ivana, naj mu da v dokaz naklonjenosti svojo roko v poljub. Ivan mu je podal roko, vstal s sedeža in je v veliko začudenje navžočih trikrat objel Possevina. — Prvi razgovor se je s tem končal. Ivan je

¹⁾ To je stara ruska tradicija, katero so celo nekateri starejši zgodovinarji branili.

Possevinu poslal na dom izbranih jedi in pijač; od Possevina je pa prejel na rusko prevedeno razpravo o primatu rimskega papeža.

Drugi verski pogovor (dne 23. febr.) se je vršil vpričo velike množice plemičev in ljudstva.¹⁾ Possevinovi spremljevalci so se bali najhujšega. Possevin jih je bodril k stanovitnosti in jih prevedel s sv. zakramenti, tako da so bili pripravljeni tudi smrt pretrpeti za svojo vero. Vsi so bili presenečeni, ko je Ivan Possevina izredno prijazno sprejel in ga nagovoril: „Anton, če sem ti včeraj kaj razžaljivega rekel o rimskem papežu, prosim, odpusti mi in nikar tega ne sporoči papežu. Želimo namreč z njim in z drugimi krščanskimi knezi (dasi so med nami nekatere razlike v veri) živeti v prijateljstvu, bratski ljubezni in edinosti. V ta namen bodemo s teboj poslali poslanca k papežu.“ — Nato se je Possevin s knezovimi svetovavci dogovarjal o političnih in cerkvenih vprašanjih, posebno o razmerju in razlikah med rusko in latinsko cerkvijo; v imenu knezovem so mu naročili, naj predloži pismeno poročilo o glavnih razlikah med obema cerkvama.

Pri tretjem verskem pogovoru je Possevin Ivanu izročil pismeno poročilo o razlikah med katoliško in grško cerkvijo.²⁾ Ivan je Possevina povabil, naj gre z njim in ljudstvom v cerkev Matere Božje, da se prepriča o veliki pobožnosti ruskega ljudstva. Possevin se seveda ni hotel udeležiti ruskega bogoslužja, ker je vedel, da bi s tem škodoval ugledu katoliške cerkve. Zato je odšel. Ivan je pa za njim zaklical: „Glej, da kakega luterana s seboj ne pripelješ.“ S tem je hotel Ivan pred mnogoštevilnim navzočim ljudstvom pokazati, da so latinci prav taki krivoverci kakor luterani in da so z njimi zvezani. V cerkvi pa je hotel Possevina še bolj ponižati in ga s svojimi ugovori vpričo vsega ljudstva v zadrego spraviti. Ker bi bil mogel Possevin na te ugovore le s pomočjo tolmača odgovarjati, si lahko mislimo, da se ne bi bil mogel meriti z drznim in zvitim Ivanom, čigar očitanja proti katoliški cerkvi bi na ljudstvo gotovo bolj vplivala kakor pa Possevinovi odgovori. Zato je imel Possevin prav, ko se je veselil, da je srečno ušel nastavljenim zankam. Vrnil se je v svoje stanovanje in tam s svojimi glasno zapel „Te Deum“. Kakor Possevin opisuje, je to njegovo vedenje močno vplivalo na moskovske plemiče, ki so ga spremili do njegovega stanovanja.

¹⁾ Mosc. 35–36.

²⁾ Mosc. 36–37.

Tako Possevin popisuje svoje verske pogovore z Ivanom Groznm. Bistveno se ta popis v vsem ujema z ruskim popisom izdanim v „Pamjatnikih diplomatičeskikh snošenij“ (X, 298–326).

Morebiti se Possevin nekoliko moti, ko popisuje velik vpliv svojih verskih pogovorov,¹⁾ vendar se mora priznati, da je Possevin primeroma veliko dosegel. Moskovčani so lahko spoznali, da katoliška vera ni nekaj tako zaničljivega, kakor so prej mislili. Moskovski škofje niso mogli ničesar odgovoriti na pismeno poročilo Possevinovo o razlikah med katoliško in grško cerkvijo. Eden izmed njih (nadškof rostovski) je celo pritrdil Possevinu in bil zato odstavljen in poslan v prognanstvo (Mosc. 18), če se smemo zanesti na Possevinovo poročilo.

Possevin sam je dobro vedel, da pod Ivanom Groznm ne bo mogoče doseči cerkvenega zedinjenja, nekateri Moskovčani so sami tožili Possevinu o suženjski odvisnosti ljudstva od krvoločnega kneza. Šele potem, ko nastopi kak milejši vladar, bi bilo možno kaj več doseči v verskih rečeh. Zato se je pa Possevin toliko bolj trudil, da pripravi in ugladi pot za nadaljne poskuse zedinjenja. Z besedo in z zgledom je izkušal odstraniti vsaj nekatere moskovske predsodke proti katoliški cerkvi. Od Ivana je dobil dovoljenje, da smejo papeževi poslanci prihajati v Moskvo in da smejo katoliški duhovniki skozi Moskvo potovati v Perzijo; da se smejo v družbi katoliških trgovcev tudi katoliški duhovniki muditi in naseliti v Moskvi, le javne katoliške cerkve ni hotel dovoliti.

Pred odhodom je Possevin prejel od velikega kneza mnogo dragocenih darov, dasi se jih je odločno branil. Večje moskovsko poslanstvo pod vodstvom Jakoba Molvijanova je bilo pripravljeno, skupno jih je bilo deset, da Possevina spremlja v Rim. Dne 15. marca je Possevin z moskovskim poslanstvom odšel iz Moskve; poslanecem je bilo naročeno, da morajo biti v vsem pokorni Possevinu. V Vilni se je z jezuiti dogovarjal o ustanovitvi semenišča za Ruse. Potem je skozi Varšavo, Češko, Augsburg in Benetke potoval v Rim.

Possevin je imel z moskovskimi poslanci mnogo sitnosti; Moskovčani so se večkrat med seboj sprli, v odličnih družbah so premalo pazili na dostojnost. Na Poljskem so bili nezadovoljni, ker niso bili slovesno sprejeti in ker niso dobili nikakih darov.

¹⁾ Cf. Zakrzewski 190–192.

Ker so prezirali tujo slavo, zato so v Augsburgu z nevoljo gledali cesarsko paradu. Zadovoljni so pa bili, ko so na Češkem in Nemškem dobili na cesarjevo povelje vse stroške povrnjene in povrh še mnogo dragocenih daril. Na Benečanskem so bili povsod najslovesneje sprejeti.

V Benetkah jim je bilo odkazano lepo in prostorno stanovanje v dominikanskem samostanu; toda Moskovčani so bili s tem stanovanjem nezadovoljni, ker tukaj niso imeli prilike za razne izgrede in nerednosti. Beneški senat sam je prosil Possevina, naj skrbno pazi na Moskovčane, da ne bodo delali kakih nerednosti. Razkolni Grki, ki so imeli v Benetkah svojo cerkev, so se skrivaj dogovarjali z Moskovčani in jih vabili v svojo cerkev, kjer jim je bil pripravljen slovesen sprejem. Že so bili blizu grške cerkve, ko jih opazi Possevin. Possevinu je bil položaj takoj jasen, zato je odločno zapovedal ruskim poslancem, naj se takoj ustavijo in vrnejo v svoje stanovanje: „Knez mi je naročil, naj vas pripeljem k papežu, ne pa h Grkom!“ Ta odločni nastop je imel popoln uspeh; vse grške spletke so bile preprečene. Beneški senat je ruske poslance obdaroval z dragocenimi zlatimi verižicami; pa s tem še niso bili zadovoljni, po tolmaču so zahtevali še svile in drugih stvari, tolmač je bil pa toliko olikan, da ni hotel ustreči Moskovčanom.

V Ferari, Bononiji in drugih mestih so bili sprejeti z velikanskimi slovesnostmi. Moskovčani so postajali vedno drznejši in so plemiče in mestne svetovavce nadlegovali s prošnjami za razna darila; šele potem so Moskovčani postali krotkejši in sramežljivejši, ko so gostoljubni plemiči spoznali njih drznost in jim začeli odrekati prošnje.

Ob prihodu moskovskega poslanstva v Rim papeža (Gregorja XIII.) slučajno ni bilo v Rimu, a vendar je bilo vse pripravljeno za najslovesnejši sprejem. Moskovčani so imeli dosti časa, da so si ogledali večno mesto. Občudovali so rimske dobrodelne naprave, sirotišnice in bolnišnice. Najbolj jih je pa genila pobožnost katoličanov. Semenišča in kolegiji raznih narodov so jim pa pričali, da Rim po veri res vlada vesoljni svet. Posebno so občudovali angleško semenišče v Rimu, ker so doma slišali, da je vsa Anglija krivoverska in ne katoliška; ko so videli skromnost gojencev, so bili ginjeni, z velikim spoštovanjem so poljubljali svetniške svetinje v angleški cerkvi. Na Kapitolju in drugod so se pa pohujševali nad kipi poganskih bogov in boginj, nad

preveliko nagoto nekaterih svetih slik in kipov. Radi so pa priznali, da rimske cerkve, posebno cerkev sv. Petra, daleč presegajo lepoto ruskih cerkva.

Ko se je Gregor XIII. vrnil v Rim, so mu moskovski poslanci izročili pismo Ivana Groznega.¹⁾ V pismu se moskovski veliki knez papežu zahvaljuje za pomoč, izkazano po Possevinu, pripoveduje, da se je s Possevinom mnogo dogovarjal o veri in o zvezi s krščanskimi knezi; o cerkvenem zedinjenju in o zvezi proti Turkom pa ne pove nič določnega. — Papež je sedaj spoznal, kako težko je Moskvo pridobiti za cerkveno zedinjenje. Vendar je bil zadovoljen z uspehi Possevinovimi; v prijaznem pismu, katero je izročil ruskim poslancem, se je Ivanu zahvalil za dane koncesije in ga zagotovil svoje nadaljne naklonjenosti.²⁾

Possevin je moskovske poslance spremil še nazaj do Varšave; tukaj so se poslovili od Possevina in se zadovoljni vrnili v Moskvo.

Possevin je svoje delo dovršil. Dasi ni dosegel unije, vendar je njegovo delo eden najvažnejših dogodkov v zgodovini pogajanj med rusko in katoliško cerkvijo. Possevin je bil prvi izmed katoličanov, ki je res do dna spoznal moskovske verske in cerkvene razmere. S svojim delom in zgledom je pokazal pot, kako je treba delati za cerkveno zedinjenje.

V že večkrat navedeni knjigi „Moscovia“ je Possevin natančno popisal vse, kar je storil za zedinjenje; mnogo njegovih opazk o ovirah zedinjenja, o sredstvih in pripomočkih za zedinjenje ima še zdaj veliko vrednost. Possevin je imel ob sklepanju miru s Poljsko priliko pregledati vse moskovske arhive; tako se je iz prvih virov lahko prepričal, da so imeli Moskovčani pri vseh svojih zvezah z zapadom in z Rimom samo namen s pomočjo zapadnih zaveznikov razširiti svojo državo. (Mosc. 7.).

Possevin je dobro poznal vse velikanske ovire zedinjenja, vendar je bil prepričan, da bi se tudi to delo dalo izvršiti, ako bi se delalo „na oni način in z ono potrpežljivo marljivostjo, s katero je bilo že toliko kraljestev podvrženih jarmu Kristusovemu.“ (Mosc. 8.).

Kakor tridentinski cerkveni zbor priporoča semenišča v katoliških deželah, tako bi se morala tudi za moskovske in poljske

¹⁾ Mosc. 112–113.

²⁾ Mosc. 114–115.

Ruse ustanoviti semenišča na Poljskem in med Čehi (v Pragi ali Olomucu). Katoliški misijonarji naj bi se učili ruskega jezika, spisovale naj bi se ruske knjige v katoliškem duhu. Ko bi se bilo ob florentinski uniji delalo s takimi sredstvi (semenišči, šolami, knjigami in s podrobnim misijonskim delom), bi ne bil mogel en sam Marko Efeški razdreti tako solidnega dela. Ko bi bili papeži spoznali, da za unijo ni zadosti sklicevati cerkvene zборе, poslanstva in pisma pošiljati, ampak da je treba tudi za unijo delati z onimi sredstvi in na oni način, kakor so vedno delali apostoli in poslanci Kristusovi, potem bi se bilo že lahko kaj doseglo. Velika napaka je bilo tudi to, da so zanemarili poljsko Rusijo (Malo in Belo Rusijo) in se trudili le za Moskvo; najprej je treba pridobiti poljsko Rusijo, potem šele bode možno izpreobrniti Moskvo. „Naše delo je bilo brezuspešno zato, ker nismo delali po zgledu, ki nam ga je zapustil Kristus.“ (Mosc. 9.).

Z vso resnobo opozarja Possevin poklicane kroge, naj se potrudijo za zedinjenje Rusov v tedanjem poljskem kraljestvu. Gotovo ima Possevin vsaj nekoliko zaslug za malorusko unijo v Brestu (1595), ki je brez dvoma najznamenitejša in najuspešnejša unija.

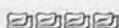
Na več mestih svoje knjige poudarja Possevin, da so katoliški Slovani predvsem poklicani k delu za cerkveno zedinjenje. Ni čuda, če je Possevinova knjiga v 17. stoletju navdušila Hrvata Jurija Križaniča, da je potoval v Rusijo in se s tako junaško vztrajnostjo trudil za cerkveno in politično zedinjenje Slovanov.¹⁾

* * *

Ivan Grozni ni dolgo preživel teh dogodkov. Razuzdanost, strasti, žalost zaradi nesrečne sinove smrti so izpodkopale njegovo sicer krepko zdravje. V začetku leta 1584 se je — kakor pripoveduje Karamzin — nad Moskvo pojavil komet s križnim repom; ko ga je Ivan zagledal, ga je spreletela groza in izpregovoril je besede: „To je znamenje moje smrti!“ V začetku marca je nevarno zbolel. Toliko moči je še imel, da je naredil oporoko; sina Feodora je imenoval za svojega naslednika, Borisa Godunova, Ivana Šujskega in nekatere druge bojarje pa mu je izbral za svetovavce. Zdelo se je, da bo zadnje dni svojega življenja preživel skesano in pobožno; toda tudi na smrtni postelji so se pojavljali

¹⁾ Pierling, *La Russie et le Saint-Siège IV.* (Paris 1907.) 8 sl.

izbruhi divjih strasti.¹⁾ Dne 18. marca je umrl. Dobro ljudstvo je objokovalo njegovo smrt, bodisi zato, ker mu je zdaj odpustilo njegove grozovitosti, bodisi zato, ker je slutilo žalostno in viharno prihodnost.

Matija Naglič in njegova rokopisna ostalina.

(Prispevki za slov. slovstveno zgodovino I. 1680—1830.)

Priobčuje Frančišek Reból (Dunaj).

9. Pridige is buquiz imenovanih exercitia S. ozheta Ignazia sloshene na ufako nedelo zhez lejtü . . . per P. Bartholomaeum Bassar. Labaci, 1734.²⁾

Knjiga obsega 52 pridig za vse nedelje celega leta, po pre-mišljevanjih sv. Ignacija Lojolskega, kakršna so določena za duhovne vaje. Pri teh pridigah je navedel Naglič le glavne dele brez posameznih podrobnosti. — V slovenskem nabožnem slovstvu so se še večkrat porabile duhovne vaje sv. Ignacija Loj. za podlago premišljevanjem in pridigam, kakor se bomo pozneje prepričali.

10. „Sveta vojska . . . po nauuku P. Lorenza Scupuli Ordna l. Cajetana. Is Lafhke fprahe v Crainlko fpraho preftaulenu, skusi enga Malhnika is Gorenfke Crainfke ftrani. Labaci. 1747.“³⁾

Naglič je navedel v H naslove vseh 66 poglavji in potem dostavil: Konz je teh Bukuv tolki: 250 (to je 250 strani). Pri tej priliki moram opozoriti še na razpravo dr. A. Medveda v „Vodi-

¹⁾ Karamzin IX., 56—61.

²⁾ Prim. Glaser I. 160, Šaf. 123. — H str. 81: Halifhter js bukuv Pridgarfkih jmenvanih Exercitia S. ozheta ignazia — sloshene na ufako nedelo, drukane uleti 1734. Conciones. —

³⁾ Prim. Glaser I. 171, Šaf. 133. — H str. 407: „Halifhter js bukuv, fveta vojfka — drukane poterjene die 6. maji. 1747 anno. Te bukuvza je fpisau inu uzhiu u Lafhki fprahi ta uzheni inu brumni pater jmenvani Pater Laurentius Scupuli ordna fuetiga Cajetana — on je prebitou v lafški dusheli blisu rima, inu je v tim leitu 1610 v tim meftu Neapoli umeru, ta brumni mosh.“

telju v bogoslovnih vedah¹⁾ ki jo je priobčil v IX. in X. letniku (1906–1907) pod naslovom: „Zgodovina slovenskega cerkvenega govorništva.“²⁾ Medved omenja v Voditelju IX., str. 394 in 395 tudi „Sveto vojsko“ in nam podaja za primer prvo poglavje v odlomku (str. 395–397). Čudno se mi zdi, da Medved n. o. m. piše dosledno Scuruli namesto Scupuli! – Skupulijevo „Sveto vojsko“ je prevedel v slovenščino Mih. Paglovec.

11. „Svefti tovarlh enga fledniga Christiana . . . . . v' druk dane fkusi eniga mafhnika iz Gorenfke Crainfke ftrani. Labaci 1767.“³⁾

To je druga *Paglovčeva* knjiga, o kateri nam je Naglič navedel vsebino. Izšla je v I. izdaji l. 1733. pod naslovom „Tobiove bukve itd.“ (prim. Šaf. 127, 128); menda pod istim naslovom je sledil l. 1742 drugi natisk, a l. 1745 je izšla druga s *katekizmom* pomnožena izdaja pod naslovom „Svefti tovarlh“. Tisk iz l. 1767 nam predstavlja 3. izdajo, ki jo je imel tudi Naglič v rokah.⁴⁾

Ker si je Naglič iz te knjige izpisal več mest doslovno, hočem tu navesti vsebino nekoliko natančneje:

1. *Del – Krščanski nauk*: Str. 1. sl.: Temeljne resnice katoliške vere. Str. 5–74: Različne molitve in nauki za katoliške kristjane. Priporočanje molitve po papežu Benediktu XIII. in Aleksandru VII. (str. 9). Spovedne, obhajilne, mašne molitve, rožni venec in različne litanije (do str. 55). Kratek pregled razodetja božjega (do str. 66), o zakonskih zadržkih (do str. 72); k sklepu sledi kratek pouk, kako se napravi rodovnik in se štejejo kolena sorodstva (do str. 73).

¹⁾ Voditelj v bogoslovnih vedah. Izdajajo profesorji kn.-šk. bogoslovnega učilišča v Mariboru. Urejuje Francišek Kovačič. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. Doslej je izšlo 10 letnikov „Voditelja“, vsak letnik v 4 zvezkih.

²⁾ Naj navedem tu kratek pregled cele razprave: Leto IX. (1906), zvezek I.: I. Staroslovenska doba (str. 26–43); zv. 2.: Nadaljevanje (str. 163–168), II. Reformacijska doba (str. 168–185); zv. 3.: III. Protireformacijska doba (stran 264–286); v tem zvezku obravnava dr. A. Medved med drugimi zlasti *Janeza Krstnika od sv. Križa, o Rogerija in Basarja*; zv. 4.: Nadaljevanje: Mih. Paglovec, Gašpar Rupnik, Fr. Ks. Gorjup i. dr. (str. 394–408). —

Leto X. (1907), zv. I.: IV. Nova doba. A. Prehod v novo dobo (stran 47–73; zv. 2.: B. *Slomšek* in njegovi sovrstniki (str. 174–193); zv. 3.: C. *Slovenski prijatelj* (str. 288–301); zv. 4.: D. *Duhovni pastir* (str. 399–419). — Kadar se bom v naslednjem oziral na to razpravo, bom rabil značnici Voditelj IX. in Voditelj X.

³⁾ Prim. Glaser I. 172, Šaf. 128. H str. 497: „Halilhter js bukou, kje (= ki je) noti *kerfhanjki nauk* inu *hifstoria Tobia* in *12 Regelz*, prou lepe muzne bukve, drukane leta 1767.

⁴⁾ Na str. 367 „Časa“ v splošnem pregledu je tisk. pogrešek 1797 nam. 1767.

2. *Del* — *Zgodba Tobijeva* (str. 74–117): V 14 poglavjih se nam popisuje po Svetem pismu Tobijevo življenje, na kar sledi „enu kratko podvuzhenje is Tobiove Hifstorje, kaj fe mi imamo js te nauvzhite (str. 111 sl.). —

3. *Del* — »*Regelze ali vishe Bogu flushiti*« (str. 118–198). Pisatelj je postavil 12 pravil, po katerih se mora ravnati vsakdo, kdor hoče imeti blagoslova božjega in sreče na tem in onem svetu. 1. pravilo uči, kaj mora človek storiti, ko zjutraj vstane; 2. pravilo priporoča, naj stori vsakdo dober namen pri vseh svojih opravilih; 3. pravilo navaja kristjana, kako naj posvečuje nedelje in praznike, pa tudi, kako naj posveti vsak dan v tednu: v nedeljo naj časti presv. Trojico, v ponedeljek sv. angele in v torek svetnike; v sredo naj moli za duše v vica; v četrtek naj časti presveto Rešnje Telo, v petek križanega Jezusa in v soboto Marijo Devico; 4. pravilo govori o sv. maši; 5. o spovedi; 6. o svetem obhajilu; 7. o odpustkih; 8. o pokorščini do duhovne in „deželske“ gosposke; 9. pravilo uči očete in matere, gospodarje in gospodinje, kako morajo skrbeti za družino; 10. pravilo je pa „sa ta mladi folk“, za sinove in hčere, hlapce in dekle. — V 11. pravilu je nauk za kmete, kako morejo srečno gospodariti in si zagotoviti blagoslova pri živinici in žitnem polju ter odvrniti hudo vreme in boleznj. — 12. pravilo uči, „koku ima en gmein inu delouni zhlovik ta dan *skleniti*, svezher fe sadershati“.

Pisatelj je sestavil ta pravila „fufebno sa gmein, deloune inu kmetifhke ludi“. — Naglič je to knjigo prav posebno cenil, kar sklepam iz tega, da si je več mest izpisal za lastno porabo, kakor bomo videli pozneje.

12. „Hitra inu glatka pot proti nebeffom tu je kratki inu lahki nauuki, tudi vse potrebne andohti sa eno duifho . . ., sdei snovizh na velike shelje brumnih duhf k' drugimu u' druk dana is flushbo *praezhiftiga* fpozhetja Marie Devize inu drugih molitu pogmirana. V Lublani fe naide per Al. Raabu 1767.“¹⁾

Gledé te zanimive knjige beremo pri Šaf. 133 sledečo opombo: „Die 1te Ausg. unbekannt. Vor der 3ten berichtet P. Marcus:

¹⁾ Prim. Glaser I. 206, Šaf. 133. — H str. 491: „Halifhter od hitre inu glatke poti prati Nebefam. leta 1764.“

Editio auctior prodiit Graecii 1783. impensis Aloysii Raab, bibliopegae Labacensis, quia censura Labacensis reimpressionem non admisit.“ – Pohlin navaja naslov knjige na str. 27 takole: „Hitra inu glatka Pot pruti Nebesam. Lab. 1767, in 12“. – Glaser 1. izdaje sploh nič ne omenja, Simonič (str. 408) pa piše takole: „Hitra inu glatka pot i. t. d. – V' Lublani fe najde per Al. Raabe 1767. 12°. 297 str. 1. nat.? (3. nat.) V Mahrburgi 1770. 301 str. (4. pomn. nat.) V' Gradzi. Sal. Al. Raab v Lj. 1783.“ – Iz navedenega ni jasno, ali pomeni „1 nat.“ Simoničevo domnevanje, da je morda leta 1767 izšel 1. natisk te knjige, ali pa, da je neznano, kdaj je izšla knjiga v 1. natisku. Verjetnejše se mi zdi, da je Simonič mislil drugo! – Dr. A. Medved pa pravi v Voditelju IX., str. 399 spodaj v opombi 2: „Brezdvomno je to *prva* izdaja knjige, katero omenja P. J. Šafařík, Gesch. der südsl. Lit. str. 133 pođ sledečim naslovom: Hitra inu glatka pot proti nebessam“ i. t. d. – Na str. 400 nadaljuje dr. Medved: „Šafařík dostavi: ‚Die 1te Ausg. unbekannt‘. Gotovo je ni imel na razpolago. En izvod pa hrani gimnazijska knjižnica v Mariboru; je sicer zelo zamazan in obrabljen, a vendar celotno do zadnje strani ohranjen. Na naslovni strani je zapisano: ‚Dal učitelj Fr. Žiher v Vurbergu. 1883. Dr. Jož. Pajek‘. Tisek je pomanjkljiv; kakor se že iz naslova razvidi, je natis popravljajl korektor, ki slovenščine ni bil popolnoma vešč.“ – Tako dr. Medved v opombi! Naslov knjige pa navaja Medved doslovno takole: HITRA INU GLATKA POT PRUTI NEBESSAM. Tu je Kratki inu lahki navuki, tudi vse potrebne andohti fa eno Dusho, katera sheli po temo reunimo shieleino enkrat tu Nebesko vefelje doshezi, Pritizkana v Graczi pri Widmonftetarzkih Erbih 1767. – Se naidejo v Mahrburgi per Frantzu Piterich, Puquarju. Mala 8°. 336.

Vprašanje je: Ali je res tako *brezdvomno* gotovo, da nam predstavlja izvod, ki se hrani v gimnazijski knjižnici v Mariboru, *prvo* izdajo te knjige? – Čop, kateremu gré zasluga za vse podatke o tej knjigi, je vsekako imel v rokah drugo izdajo, drugače bi nam ne bil mogel navesti tako natančnega naslova. In po Čopovem podatku je izšla 2. izdaja knjige leta 1767, torej istega leta, kakor 1. izdaja po dr. Medveda trditvi. Pomisliti pa moramo, da je bila knjiga „*snovizh na velike shelje* brumnih duh k' *drugimu* u' *druk* dana“ leta 1767 in poleg tega „is flushbo praezhiftiga špohetja Marije Devize inu drugih molitu *pogmirana*“. Ni pa lahko verjetno, da bi bila knjiga v enem in istem letu izšla v 1. in

2. izdaji, ampak bolj gotovo je, da je poteklo med 1. in 2. izdajo eno ali drugo leto in so se potem začele izražati želje po novi izdaji, ko je bila prva izdaja razprodana. Ali pa naj bi se nanašal naslov, ki je naveden pri Šafařiku, na izdajo leta 1783, kakor bi mogel kdo sklepati iz opombe Pohlinove: „Editio *auctior* prodiit Graecii 1783“ in po Simoniču: „(4. *pomn.* nat.) V Gradzi . . . . 1783“? Ali to poslednje se mi ne zdi verjetno, ker sem se prepričal zadosti, kako zanesljivi so podatki v Šafařikovi „Gesch. d. südslaw. Lit.“! Dokler kdo ne dokaže nasprotnega, moramo ostati pri trditvi, da je leta 1767. izšla 2. izdaja. Po mojem sedanjem prepričanju tudi izvod, ki se hrani v mariborski gimn. knjižnici, *ni prva* izdaja, ampak druga izdaja, oziroma vsaj *drugi natisk*. Najbolj verjetno se mi zdi, da je knjiga izšla „na velike želje pobožnih duš“ leta 1767 v drugi izdaji v dveh samostojnih natiskih; v Ljubljani, pomnožena „s službo (oficijem) prečistega spočetja M. D. in drugimi molitvami“, in v Gradcu, najbrže tudi pomnožena, ali pa vsaj v manjši obliki, ker ima ta izdaja **336** strani, kakor nobena druga! In od te izdaje, ki jo je založil bukvar Franc Piterich v Mariboru, je izšla menda 3. izdaja leta 1770, kakor sklepam po Simoniču: „(3. nat.) V Mahrburgi 1770. 301 str.“.

Po mojem mnenju je ostala *prva* izdaja „Hitre inu glatke poti“ *do danes neznana*. Mislim pa, da smem našemu Nagliču pripisati kot prvo zaslugo za slovensko bibliografijo, da nam je sporočil *leto* prvega natiska knjige in ohranil s svojim „halištrom“ njeno *vsebino*. Naglič je namreč zapisal (H str. 491): „Halifhter od hitre inu glatke Poti pruti Nebefam, leta 1764“. Naglič nam sicer ne pové, je bila li knjiga leta 1764 natisnjena ali le potrjena vendar se mi zdi prvo verjetnejše. „*Hitra inu glatka pot pruti nebefam*“ je izšla torej v 1. izdaji leta 1764.

Mislim, da ne bo odveč, ako sedaj navedem tukaj doslovno Nagličev „halifhter od hitre inu glatke Poti“!

1.	Sjutrejna dobra maninga inu Molitve	3.
	keder se vřtane inu oblazhi-nauk-molitve	4.
2.	vřakedajna dobra manenga	6.
3.	Molitu k' materi boshij, Angelzo varho, inu řvoim S. S. Patronam	9.

4.	Polebna dobra Manenga in Andoht sa vsaki dan tedna, <i>grosno lepo</i> , od lepeh molitvu Andohti. pervezh unedelo	10.
5.	v pondelk 11. fol, utorek	13.
	vřredo 14. u zhetertek 15., vpetek	16.
	vřeboto 18.	
6.	Potrebni duhouni nauki ukupei sbrani	19.
	sa vřakiga zhloveka sa vřak řtan podvuzhenje.	
7.	Kratki nauk sa S. řpoved prou řturiti	24.
8.	Perpravlaine sa řveto obhailo	30.
9.	po řvetemo obhailu, od tega lepe Molitue	35.
10.	Koko fe ima prou S. Mařha řřliřhati nauk	40.
11.	řpomin od S. keliha kaj pomeni, inu molituv	42.
12.	řpomin od oblazhila tega mařhnika inu kaj pomeni, inu potem molituv	44.
13.	od sazhetka řvete Mařhe inu do konza vře kaj mařhnik řtri, kaj pa Kriřtufoviga terplenja to pomeni, koko je on terpou, inu potem řo sraven lepe douge molitve, douga mařha, kaj per S. mařhi pomeni vřaka rezh, je tukej	46.
14.	Molitu po řvete Mařhi	149.
15.	molitve te vere, vpanja inu te lubesni	153.
16.	molitu grevengę inu naprej vsetja	154.
17.	shele te S. S. řakramente prejeti	155.
18.	Molitva uteh řkuřhnauah slařti zheř to zhiřtořt	155.
19.	Molitva ob zhařu hudiga uremena	156.
20.	Molitva k' S. Antoņo de Padua u vřih potrebah, tudi sa sğublene rezhi	158.
21.	Molitve k' S. řojm patronam, perviřh k' Marie D, jen (= in) Angelzo varho, in k řoimō Patrono	159.
22.	vezherne Molitve, inu Andohte	161.
23.	Kader fe she grede řpat, inu řlazhi gvant	168.
	Kratki Nauki brumno řiveti inu bogu řlushiti	172.
Pervezh,	kolko rezhi ima ena duřha řtriti, katera ozhe (= hoće) bogu řlushiti	173.
2.	V kaj sa enih rezheh fe ima en zhlovek nar vezhkrat řliřsati, de sturi	173.

3.	kaj sa ene rezhi more nar bol vedeti	174.
4.	na koga ima en zhlovek vezhkrat spomnit	174.
5.	kaj se ima en zhlovek nar ble (= najbolj) bati	175.
6.	kaj ima en zhlovek fturiti, zhe ozhe mirno shiveti	175.
7.	koko se ima en zhlovek sadershat vtovarhtvo	176.
8.	kej (= kje) se ima en zhlovek narvezhkrat snajti	176.
9.	kaj ima zhlovek fturiti, kader grede uzerku	176.
10.	kaj ima zhlovek fturiti uzerkvi	177.
11.	kaj se ima fturiti per molitvi	177.
12.	kaj se ima fturiti pred spovedjo inu upovedi	178.
13.	kaj se ima po spovedi fturiti	179.
14.	koko se ima s' spovednikam andlat	179.
15.	kaj je dobru fturiti pred S. obhajlam (= obhajilom)	180.
16.	kaj sa enih rezhi se ima eden slahti pred spovedjo sprafhati, 22 naukou	181.
17.	kaj se ima sturiti doma 8	183.
18.	kaj se ima fturiti per delu	183.
19.	kaj je dobro fturiti per jedi inu pitjo 7	184.
20.	kaj se ima fturiti v svojh krishah inu teshavah inu vterplenje 6	184.
21.	kaj se ima fturiti uskufhnava 10	185.
22.	kaj ima millit en ledek zhlovek inu fturiti 12	186.
23.	kaj imajo fturiti ti sakonki 13	188.
24.	koko se ima ta vezhna ura moliti 7	189.
25.	kaj ima fturiti en zhlovek, kateri je v eni smertni bolesni, ali de ima she skorej umreti — ufaki dan to preglei — kar je sate potrebne tam preberi	190.
S. S. Exercitia, tu je		
eno filno potrebno pregledvaine, koko s nami ftovij (= stoji) sa duho, inu to vezhnoff, ufakimo kristiano en potreben nauk, kateri sheli jsvelizhan biti, — na tri dni jsdeleno (= razdeljeno)		192.
Per	vezh od potrebe teh S. Exercitia ^h in koko je nafha vola k' vfemo hudimo nagnena, ktemo dobrimo pa naukretna, od tega velik nauka inu koko nafs hudizh na kolki vilh kfufha	192.
2.	Nauk, koko se imafh uleti andohti sadershati	203.

	3. Poštauleine pred to <i>prizhnoft</i> boshjo	205.
	4. Profhna gnade S. Duha, inu S. patronou	207.
Per vi	premišhluvanje, inu nauk, od zila inu konza tega	
1.	zhloveka, koko fmo mi doushni boga lubit in njemo flushit – sa 1. dan	208.
2.	premišhluvanje, od flabe fkerbi sa nebefa, od nafhe traglivosti, in <i>koko je to falen</i> . 1. dan	219.
3.	Prem: Sakaj bode malu ludi jsvelizhutih, inu ve- liko pogublenih, koko vezh tal ludi shivi, od teh nafrezhneh navad grefhneh na <i>fvejti</i> . – 2. dan	229.
4.	Premi: od flepote tega grefhnika, inu kaj je sa en dobizhek od greha nasadne ufakimo	240.
5.	Prem: od velikufiti inu hudobe tega greha, kaj ta greh zhloveka je sa ena teshava	250.
6.	Premi: od fmerti inu te fodbe	262.
	kaj je fmert, koko fe zhlovek fpremeni, inu kaj bo per sodbi pomagal, in kaj bodo sa ene pokore in fhtrafenge sa ta greh	262.
Nau k	inu opominanje po teh S. resnizah od vfakega lhe od te Andohti S. Exercitia h , deb (= da bi) fe mi imel (= imeli) urefniz (= v resnici) pobolfhati. grosnu lepi nauki tukej	275.

ta 16. mainek 1825. — Konz. —

Naglič nič ne omenja „službe prečistega spočetja M. D.“, iz česar sklepam, da je imel v resnici *prvo* izdajo v rokah. Razen tega navaja samo 275 strani, dočim je imela *druga* pomnožena izdaja po Šaf. 297 str., izdaja pa, na katero nas je opozoril dr. Medved, celih 336 strani!

Prosil bi sedaj predvsem gosp. dr. Medveda, da bi blagovoli primerjati izvod, ki ga hrani gimn. knjižnica v Mariboru, z Nagličevim „halištrom“, ki sem ga priobčil v „Času“, potem pa naj bi objavil v prihodnji številki „Časa“, v kakem razmerju sta si morali biti obe izdaji, Nagličeva in mariborska: je li vsebina v mariborski izdaji neizpremenjena, ali v koliko je okrajšana ali pomnožena! Potem šele se bo izkazalo, so li moja izvajanja prava ali ne! — Želim nadalje, da bi slovenski knjižničarji pregledali

1764
NUK 222248

svoje knjižnice in objavili v „Času“ ako se kje nahaja še kaka izdaja te zanimive in ljudstvu tako priljubljene knjige, da bomo poznali vso njeno zgodovino!

* * *

Končno hočem dostaviti še nekaj opomb:

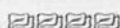
1. Iz navedene vsebine je razvidno, da se je nahajalo v 1. izdaji na str. 192–275 navodilo k tridnevni duhovni vajam po sv. Ignaciju Lojolskem s primernimi premišljevanji. Ta premišljevanja so natisnjena tudi v mariborski izdaji, in dr. Medved nam navaja v Voditelju IX. str. 400–401 za zgled „Shefto premisluaeine od smerti, inu sodbe. Sa treki dan“. — Iz tega sklepam, da je moral biti pisatelj te knjige kak slovenski jezuit, morda Jožef Hasl, ki je izdal pozneje l. 1770 knjigo „Sveti post“. Treba bi bilo primerjati obe knjigi v jezikovnem oziru in potem bi bilo mogoče razsoditi, bi se li smelo misliti na Hasla ko pisatelja tudi te knjige, ali pa, da je to sploh izključeno.

2. Naglič je dvakrat izrazil svoje začudenje nad lepoto te knjige: že v začetku svojega „halištra“ vzklikne: „grozno lepo!“ in na koncu opomni še enkrat: „grozno lepi nauki so tukaj.“ Tudi dr. Medved pravi, da nobena izmed „premišljevanj“ one dobe ne vzbujajo tako živo srčnih občutkov, kakor le-ta. „Njih poglavitni namen je bil, srca najglobljeje ganiti ter vneti za nadnaravne smotre“. — Tudi iz te knjige je Naglič prepisal več mest.

3. Zanimiva je opazka Marka Pohlina, da je izšla nova izdaja te knjige l. 1783 v *Gradcu*, „quia censura *Labacensis* reimpressionem *non admisit*“. — Na prvi pogled se zdi človeku čudno, da je v Ljubljani cenzura zabranila novi natisk te knjige, v kateri se razodeva tako živo versko prepričanje. A pomisliti moramo, da je takrat na Kranjskem pihala mrzla sapa jožefinizma in janzenizma in tam torej ni bilo mesta za pobožna premišljevanja in pristrčna verska čustva! Na ljubljanskem knezoškofijskem prestolu je sedel od l. 1772 do 1787 škof Karol vitez pl. Herberstein, znan ko strog jožefinec in nasprotnik jezuitov, najodločnejši zastopnik „prosvetljenosti“ na Kranjskem. Tako nam je popolnoma umevno, zakaj je cenzura v Ljubljani zabranila novi natisk knjige, ki je povsem nasprotovala duhu nove dobe, ki se je začela na Kranjskem z nastopom kneza in škofa vit. pl. Herbersteina!

Še enkrat bom imel pozneje priliko, pokazati na mogočni vpliv janzenizma na slovensko nabožno slovstvo, ko bom govoril o „Križevem potu“, ki ga je izdal v 1. natisu leta 1806 Anton Klementini.

(Nadaljevanje v II. letniku „Časa“.)

Moderna etika.

Spisal dr. A. Ušeničnik (Ljubljana).

Zanimiv dogodek! Fr. Paulsen je brez dvoma eden najodličnejših nemških modroslovcev in obenem eden največjih Kantovih učencev. In ta mož, ki je še nedavno proslavljal Kanta kot velikega filozofa protestantizma, danes kliče vsaj v etičnem vprašanju: Proč od Kanta! Los von Kant!) Zurück zu Kant! — se je glasilo do zadnjega časa po Nemškem in tudi drugod. Cela vrsta mož je bila, ki so mislili, da je Kant ustvaril za vse čase veljavno, novo, „moderno filozofijo“. Le v Kantu, se jim je zdelo, da je rešitev. Tudi katoliški „modernizem“, ki ga je pravkar obsodil Pij X., je menil, da je v Kantu vir novega npravnega mišljenja. Tedaj zakliče tem vrstam eden izmed Kantovih prvoboriteljev: Ne več nazaj h Kantu, marveč skrajni čas je: proč od Kanta! Endlich los von Kant!

To je silno zanimiv pojav. Paulsen je moral spoznati, da je v Kantovi etiki nekaj, kar se ne da nikakor več vzdržati, kar je treba kratkomalo pustiti in kreniti na novo pot. In — čast, komur čast! — priznati je treba, da je Paulsen pravo zadel. Po pravici očita Paulsen Kantu, da je odtrgal etiko od življenja.²⁾

Dve dejstvi sta, ki se nanji opira etika, pravi Paulsen: hotenje in moranje (Wollen und Sollen). Hotenje je teženje po

¹⁾ Systematische Philosophie (Die Kultur der Gegenwart T. I. Abt. VI) Berlin 1907. str. 303.: „Und daher muss für die Ethik die Parole sein. nicht: Zurück zu Kant! sondern: Endlich los von Kant!“

²⁾ o. c. 295.

nekem cilju. Zato je za etiko prvo vprašanje: kateri je zadnji cilj človeškega teženja? In ker je cilj vedno neko dobro, je vprašanje: katero je najvišje dobro, ki po njem teži po svoji naravi človeška volja? katero je najvišje dobro človeškega življenja, dobro, ki je z ozirom nanje vse drugo, kar hoče volja, le del ali sredstvo? Je pa v človeškem življenju še drug, poseben, vznemirjajoč doživljaj: to, da človek ve in čuti, da to in ono mora. To ni golo hotenje, a tudi kaj izsiljenega ni; človek ve: to moram storiti, dasi me je volja opustiti, a ono opustiti, dasi me je volja storiti. To notranjo obveznost, ki jo človek čuti v duši in priznava, pravi Paulsen, imenujemo dolžnost. Zato je drugo etično osnovno vprašanje: od kod dolžnost? in ker je dolžnost izraz nekega zakona: od kod zakon? in odkod ima zakon veljavo?

Kant ni tajil dolžnosti in zakona. Nasprotno! Dolžnost mu je prvo etično dejstvo in etični zakoni so mu sveti in nedotakljivi. Le iz dobre volje, ki se ravna po dolžnostih in zakonih, izvira vrednost človeka. Kakor oda se glasi Kantova izpoved o dolžnosti. „Dolžnost, ti vzvišena, ti velika beseda... ki daješ zakon v duši, ki ga mora vsak četudi proti volji spoštovati (dasi se vedno po njem ne ravna), kje je tvoj izvir, tebe vreden? kje je vir tvojega plemenitega rodú, iz katerega izvira vsa vrednost, ki si jo more človek dati?“ Kant je torej dal dolžnosti tisto mesto v etiki, ki ji gre. To mu je treba vsekako priznati, v tem pa tudi Kanta nihče zapustiti ne bo smel, kdor bo hotel osnovati veljavno etiko. Toda prvo je Kant prezrl, odtrgal je etiko od ciljev in s tem jo je odtrgal od življenja.

Paulsen po pravici pravi, da je Kantova etika, ker brez ciljev, zgolj „formalistična“. Kant postavlja pravila, ki naj se po njih človek ravna, ne pove pa, ne, zakaj naj se po njih ravna, ne, kam merijo tista pravila. Pač na koncu „Dialektike“ skuša zvezati ta pravila z nekim ciljem, „Normwerte“ s „Zweckwerte“, kakor se izraža Paulsen, a ta zveza je čisto vnanja. V tej sodbi se bo vsak resni modroslovec strinjal s Paulsenom. Prav sedaj prinaša ugledna italijanska revija „*La Civiltà Cattolica*“ daljšo študijo o npravnem problemu (Il problema morale), in ko govori o Kantu, poudarja isto misel, kakor Paulsen.¹⁾ Kant je res postavil svoji

¹⁾ La Civiltà Cattolica 1907. vol. 2. quad. 1368. pg. 681 ss.

etiki za ozadje trojen postulat, svobodno voljo, posmrtno življenje in Boga povračevalca. Toda notranje zveze med etičnim zakonom in tem trojnim postulatom ni, zlasti ni razvidno, zakaj bi bil Bog postulat Kantove etike. Po Kantu je edini nagib, ki mora ravnati človeka, da živi npravno, spoštovanje do zakona (Achtung für's Gesetz). Vsak ozir na kak cilj mu je nenraven, nemoralen. Npravni zakon veleva — to, pravi, je zadostni, to mora biti tudi edini npravni nagib. Ta ukaz ima sam v sebi vso moč in je kategoričen (kategorični imperativ). Npravni zakon pa izvira iz volje. Kantu je volja avtonomna, samozakonodavna. Kje je tu kaj, kar bi terjalo, „postuliralo“ posmrtno življenje, kar bi „postuliralo“ Boga? Bog je Kantovi etiki le privesek.

Etika, da ni polutanska in enostranska, mora govoriti o dolžnosti, a tudi o ciljnih človeškega življenja in med npravnim zakonom in zadnjim ciljem mora najti notranjo zvezo. Vprašanje je sedaj le to, ali je Paulsen, ko je tako odločno zavrgel Kanta, našel etiko, ki vpošteva po resnici in pravici oboje, cilje in dolžnost, npravne zakone in najvišje dobro, na katero merijo vsi zakoni?

Paulsenu treba priznati, da je resen mislec, ki ga ne zadovolji tista libertinska etika, ki je pravzaprav zanikanje vsake etike. Paulsen odločno zameta etični materializem. „Materialistična filozofija — tako piše — loči popolnoma etiko in metafiziko. Po tej filozofiji resničnost ne pozna kategorij dobro in slabo, vredno in nevredno; atomi ne vedo nič o dobrem in slabem. Res nas pozneje srečajo bitja, ki so dovezetna za slò in bolečino, da, celo nesebično zavzeta za resnico in pravico, strastno vneta za splošno blaginjo, za napredek človeškega rodu. Toda, pravi materialistična metafizika — (tudi materializem ne more umovati brez vse metafizike!) — to so le slučajne sestave atomov, ki skoraj zaeno s svojimi idejami o svobodi in pravici izginejo v vesoljni vrtinec nprrodnega teka. Tedaj ni več govora o dobrem in slabem, temveč le še o telesih in gibanju. Ta filozofija — pravi Paulsen — ni kaj posebno zadovoljiva ne za duha, ne za srce; čudna uganka je umu, kako začno nemisleči atomi samo vsled drugačnega položaja razmišljati sami o sebi in o vrednosti svojega bitja; srce pa mori misel, da naj so vse njegove težnje in nade le hipni učinek slučajnega hipnega položaja od brezsmiselnih sil brezsmotno gnanih atomov. Ne, z materialistično filozofijo in nje etiko se ni mogoče zadovoljiti: etika mora biti združena z metafiziko; da more etika

postaviti trdna načela o namenu človeškega življenja, mora metafizika poprej določiti pomen resničnosti sploh... Etika more biti le teleologična. Teleologična etika pa zahteva teleologično metafiziko.¹⁾

Prav tako Paulsen odločno izpoveda, da brez npravne zavesti ni resničnega življenja. Z lepimi besedami opisuje pomen vesti. „Vest, pravi, je za bitja, ki imajo refleksivno (svobodno) voljo, neogibno potreben organ... Vest varuje človeka, da ne posega uničujoče v življenje okolice, in tako preprečuje konflikte, ki bi razdejali socialno življenje... Vest brani življenje pred pogubnimi blodnjami samovolje. Vest ohranja harmonijo volje same s seboj in harmonijo s skupno voljo: notranji mir in mir s svetom je njen učinek. Izguba vesti kot organa samoravnave (Selbstregulierung) — tako izgubo opazujemo v frivolnem libertinizmu, v etičnem nihilizmu ali tudi v moralnem bebstvu — ima najhujše posledice za življenje: kriva je, da zadobe razbrzdani nagoni gospostvo nad življenjem, kriva je razprtij z družbo; konec je, da družba takega človeka izvrže, neredko pa sam vrže od sebe brezmiselno življenje s samomorom.“²⁾

Kako pa tedaj Paulsen odgovarja na vprašanja: odkod dolžnost? kaj je cilj človeškega življenja? odkod je notranja zveza med ciljem in dolžnostjo?

Paulsen se je oprijel evolucionizma. Zadnji cilj človeškega življenja in najvišje dobro mu je „popoln razvoj človeških zmožnosti in moči, zlasti najvišjih, duhovno - npravnih sil umne osebnosti“. „To, pravi, je odgovor, ki se mi zdi edino mogoč.“³⁾ Zato zavrača tudi vsak hedonizem, ki mu je smoter življenja le uživanje življenja. Za svojo misel navaja Grke, med vsemi prvaka Aristotela, in tudi krščanstvo. Morda ne po krivici! Saj uči krščanstvo razvoj človečnosti, le da razvoj do najvišje bogopodobnosti v večnem življenju. „V Bogu živeti — pravi Paulsen, to bi bila s tega stališča formula za življenje v zmislu najvišje dobrine: delo za božje kraljestvo na zemlji pa bi bilo prvi pogoj za to, da kdo pripada večnemu božjemu kraljestvu“. Mimogrede bodi omenjeno, da bi se pa bridko prevaral, kdor bi se oveselil, češ, saj je Paulsen naš!

¹⁾ o. c. 309 sl.

²⁾ o. c. 293.

³⁾ o. c. 284.

Paulsen je monist. Sam pravi nekje¹⁾, da se mu zdi najverjetnejša misel o vesoljstvu misel o „vsežitju“ (der Gedanke einer universeller Beseelung oder eines Allebens). Če torej govori časih krščansko, je to govorjenje le simbolično.

To je cilj življenja. Kako pa je z dolžnostjo, ki je za etiko prav tako važno dejstvo, kakor priznava tudi Paulsen. „Lehko bi celo rekli, pravi, da je prvo dejstvo.“²⁾

Dolžnost, pravi Paulsen pod vplivom evolucionizma, je treba tolmačiti historično-genetično ter socialno-teleologično.

Historično-genetično. Tu hodi Paulsen v stopnjah Darwina in Spencerja, ki sta razvila empirični evolucionizem. Nravna dolžnost naj se je razvila iz živalskih nagonov, kakor človek iz živali. Toda Paulsen je uvidel, da s samim Darwinom ne more nikamor. Darwinov mehanizem je premagano stališče. Brez smotrnosti ni mogoče razložiti ne fizičnega, a celo ne navnega sveta. Zato je privzel v svojo razlago od Darwinovih nasprotnikov, učencev Lamarckovih, smotrnost, teleologijo. Razvoj mora imeti neki smoter, cilj. V razvoju etike mora biti smotrnost. Če je najvišje dejstvovanje človeško etično, tudi cilj, ki po njem teži etika, ne more biti drugi kakor cilj človeškega življenja, razvoj življenja. Tako bi bila dobljena med ciljem in navnim zakonom notranja zveza. Nrvni zakon meri na to, da človek doseže cilj življenja, ki je v razvoju življenja.

A tudi tu se Paulsen še ni mogel ustaviti. Taka etika bi bila še zgolj individualistična. Človek bi bil odtrgan od človeka. Etika bi bila egoizem. Egoizem pa je najhujši sovražnik človeštva. Tudi si ni upal Paulsen iti za blaznim apostolom egoizma, Nietzschejem, ko vsepovsod vstaja socializem. Zato pravi, da mora biti etika socialna. Etični zakoni morajo skrbeti za skupno življenje človeštva in šele s tem za življenje posameznika.

To je historično-genetična, socialno-teleologična etika.

Še eno vprašanje se človeku vsiljuje. Odkod pa ta teleologija? Paulsen pravi, da deluje v človeštvu in v vseh socialnih tvorbah človeštva imanentni občni um, kakor deluje v vsej narodi, v vseh njenih pojavih, kot prirodni zakon.

Ves razvoj etike bi bil torej ta: V človeštvu deluje imanentni občni um. Deluje seveda teleologično, smotrno. Cilj celokupnega

¹⁾ o. c. 310.

²⁾ o. c. 286.

človeštva v razvoju življenja motri pred seboj in v meri na ta cilj deluje. Tako nastanejo v človeštvu razne socialne tvorbe; v vseh pa tiči objektivno tista prvotna smotrnost. Preden se posamezni ljudje tega zavedo, je že izražen v človeštvu cel sistem objektivne npravnosti. Ta objektivna etika človeštva, tiha tvorba immanentnega uma, je potem vir vse subjektivne npravnosti. Človek se zave sam sebe, zave se pa tudi svojih odnosov do drugih. Kadar nastane med njegovimi nagoni in njegovo voljo pa med voljo celote nasprotje in razpor, razpor med njegovim delovanjem in med zakoni objektivne npravnosti, tedaj se oglasi prepoved objektivne npravnosti: tega ne smeš! oglasi se ukaz objektivne npravnosti: to moraš! Tako se prvič pojavi dolžnost. Dolžnost je čustvo, da je človek vezan, tako in le tako delati, kakor terja objektivna npravnost. Vest pa je vednost posameznika za objektivno npravnost. Vest nastane po refleksiji. Ko se človek zave, se zave tudi zveze s človeštvom in tako objektivne npravnosti. Vzgoja mu to npravnost v zavesti še bolj ustali; utrdi mu jo vsa družba; naposled pa se pridružijo še religiozne predstave in tako je nazadnje glas vesti glas večne pravice. Na višji stopnji religiozno-npravnega razvoja pa se posamezniki zavedo še višjega življenskega ideala; po tem vzoru začno meriti vse življenje in delovanje; vedo, da so v nasprotju z občno vestjo, a to jih ne moti; nasprotno, v njih raste zavest, da so poklicani oznanjevalci „nove pravičnosti“, in s to zavestjo jim raste pogum. Za zgled navaja Paulsen neprimerni evangelij Jezusov o višji, o božji pravičnosti ...

Naloga etike more torej biti tudi le ta, odmisлити, „abstrahirati“ iz socialnih tvorb, ki je v njih izražena objektivna npravnost, posamezna npravna načela. „Npravni zakoni niso nič drugega kakor znanstvene oblike za tisti red in tisto pravo, ki jo je smotrna življenska volja prvotno nezavestno proizvedla, za tisti red in tisto pravo, ki sta pogoj za razvoj in ohrano življenja, prav tako, kakor so ukazi zdravstvene dietetike znanstveni izraz tistih pogojev, ki jamčijo za zdravje.“¹⁾

To je vse. Povedali smo kratko, a čisto nepristransko in stvarno. To so osnove moderne etike.

Ta moderna zamisel, kakor vsak vidi, je logično izvedena. Hvali jo tudi to, da vpošteva vse vodivne moderne ideje: histo-

¹⁾ o. c. 301.

rično-genetično (evolucionistično), teleologično in socialno. Priznava pravne zakone in dolžnost, a pove tudi, zakaj so ti zakoni in čemu je dolžnost; dolžnost in zakoni delujejo v službi smotra, v službi cilja vsega človeškega življenja. Ali ni lepa in resnična moderna etika?

Toda — — vsa ta lepota in resničnost je le videz, prevara, iluzija! Paulsen je monist, zato ne more priznati nadsvetovnega, transcendentnega Boga, ampak govori le o vsvetovnem, imanentnem umu. Če pa deluje v vsem vsobljen, imanenten um, tedaj mora biti vse smotrno: ne le socialne tvorbe, ampak tudi vse individualno delovanje mora biti smotrno. Ako je Bog nad svetom in svet le njegova stvar, tedaj je mogoče, da stvar svobodno deluje in ne vedno v soglasju s pravcem, ki ga je odkazal večni Um in ukazala večna Volja. Imanentni um in imanentna volja pa se javita imanentno v vsem — torej je vsako nesoglasje nemogoče: vse je umno, vse smotrno, vse dobro. In čuditi se je, res Paulsen pravi s Hegelom: „Das Wirkliche ist vernünftig. Kar je, je umno“. Dostavlja sicer, da to ne izključuje men, a to ni nič, ker dostavlja tudi: seveda če se resničnost menja, se menja tudi umnost. „Ist das Wirkliche selbst ein sich Wandelndes, so wandelt sich mit ihm das Vernünftige“ (o. c. 292.). Ali se Paulsen ni zavedal, kaj je s tem načelom izpovedal? Izpovedal je, da ni razlike med dobrim in zlom. Če je vse smotrno, je vse v soglasju s ciljem, a dobro je prav to, kar se strinja s ciljem; torej je vse dobro! Kant, kje si? Paulsen te je zavrzel, ker nisi zasnoval veljavne vede o dobrem in slabem, a Paulsen ne more vzdržati niti osnovnega razločka med dobrim in slabim!

Imanentni um se izraža v socialnih tvorbah kot objektivna pravnost, t. j. kot red, brez katerega ni mogoče socialno življenje, življenje človeštva. Človek spozna to objektivno pravnost in tako se pojavi v njegovi zavesti dolžnost. Toda ali je to še dolžnost? ali je to tista dolžnost, ki jo je Kant tako resnično in pravično postavil za prvi temelj vsej etiki? „O dolžnost, ti vzvišena, ti velika beseda . . . ki je iz tvojega vira vsa vrednost, ki si jo more človek dati.“ V moderni etiki dolžnost ni čisto nič drugega kakor tale izrek: Ti, če hočeš biti v soglasju s celokupnostjo in delati, kar služi razvoju vseobčnega življenja, moraš storiti to in opustiti ono. Čisto nič drugega ne! Prav je rekel Paulsen: je kakor „dolžnost dietetike“. Če hočeš biti zdrav, jej in pij tole!

Ali je v tem kaj npravnosti, kaj tiste resnobe, ki ž njo nastopa v vesti dolžnost, kaj tiste kategorične volje, ki se javi v nje ukazih, kaj tiste pretresljive obsodbe, ki z njo zavrže vsako nasprotno dejanje? „Če hočeš biti zdrav!“ Če pa jaz hočem živeti? izživeti se? uživati? „Pride bolezen!“ Dobro, tedaj si končam življenje! Ali ima kdo kaj zoper to? Pravzaprav – še toliko ni vredna Paulsenova dolžnost kakor kako zdravstveno pravilo! Zdravstveno pravilo mi grozi z boleznijo, Paulsenova etika pa pravi le to, da je nenravno dejanje proti razvoju socialnega življenja, šele posredno proti razvoju individualnega življenja. Kaj mar človeku, ki hoče uživati, kako se bo razvijalo življenje drugih? Njega samega posledice najbrže niti zadele ne bodo. Kaj mar, kako se bo razvijalo življenje drugih, njemu, ki je beden, ogoljufan za srečo, brez upa v lepšo prihodnost? Če se mu nudi trenutek uživanja, hip slè, zakaj bi si odrekal? Če kdo priznava Boga, ki je veselstvo in človek njegova stvar, podvržena njegovemu vrhovnemu gospostvu, tedaj je dolžnost vse kaj drugega; tedaj je dolžnost res glas večne pravice, tedaj je nje ukaz res brezpogojen. Človek lahko ne posluša tega glasu, a priznanja mu ne more odreči. Tedaj dobi teleologija šele svoj globoki zmisel. Od Boga so zakoni socialnega in individualnega življenja, in kar terja življenje, to je izraženo v vesti kot npravni zakon. Tako je Paulsen zapustil Kanta, ker je Kant poudarjal enostransko le dolžnost, a ne ciljev, toda ko je bilo treba njemu samemu zasnovati novo etiko, je našel cilje, a prišel je v nasprotje s prvim etičnim dejstvom, z dolžnostjo.

Tragična je usoda modernega človeka. Zavrgel je v velikem prevzetju svojega duha krščanstvo, zavrgel je Boga, in sedaj ne more nikamor. Vsi titanski napor, da bi rešil, brez česar človeštvo živeti ne more – npravnost, etiko, so zaman. Sestav za sestavom postavlja moderni človek, a sestav za sestavom ruši bežni čas . . .

OBZOR.

Prihodnost rokodelskega stanu.

Poroča G R o ž m a n (Celovec).

Socialna demokracija odreka rokodelstvu vsako življensko moč, vso pravico do bitja. Načeloma nasprotuje vsakemu zakonu, ki bi bil v prilog rokodelcem. Mnogo je pesimistov tudi med obrtniki samimi, ki so zdvojili o prihodnosti rokodelskega stanu. Je-li ta obup upravičen? Bo-li res izginil iz človeške družbe rokodelski stan, ki je bil v preteklih časih najbolj čislán, o katerem se je reklo, da ima zlata tla, — ali pa bo ostal še v bodoče?

Na to vprašanje lahko odločno odgovorimo: Rokodelski stan bo ostal in ne bo izginil!

Ne da se tajiti, da rokodelski stan nima več onega vladajočega stališča kot nekdanj in da si ga tudi nikdar več ne bo priboril nazaj: potisnjen je dandanes v nižji razred gospodarskih stanov. A vendar ima še dovolj življenske moči v sebi. Statistika kaže, da rokodelski stan nikakor ne nazaduje. Absolutno je ostalo število rokodelcev enako; seveda sorazmerno s prebivalstvom se ni pomnožilo. Na deželi, kjer konkurenca še ni velika in kjer se industrijski izdelki še ne prodajajo v veliki meri, je število tudi proporcionalno narastlo. V mestih je rokodelstvo res nekaj nazadovalo in nekatere stroke so popolnoma izginile. V občeh pa ni nazadovalo. V najnovejšem času so nastale celo nove stroke n. pr. inštalaterji, popravljavci strojev i. t. d. Druge stroke pa so ostale in teh tudi industrija ne more izpodriniti n. pr. brivci, slikarji sob i. t. d.

Rokodelski stan še more kljubovati vedno rastoči konkurenci velike industrije, ako le spoznava in izkorišča svojo moč. Kje pa je njegova moč?

V tem, da se zna prilagoditi modernim časovnim razmeram. Na soc. kurzu v München-Gladbachu je razvijal dr. Avg. Pieper o tem sledeče misli:

Rokodelec mora biti trgovsko izobražen. Rokodelec je navezan na kredit, znati si mora poiskati pameten kredit, ki mu res koristi in ga ne uniči. Uporablja naj reklamo, ki je najboljše sredstvo, da razširi krog svojih odjemavcev. Te pa mora zadovoljiti s svojimi izdelki, zato mora študirati njih okus, ki se je v teku let zelo spremenil. Prav v tem ima rokodelec glavno prednost pred industrijo, da lahko ugodi individualnim zahtevam posameznika; ustreči more vsaki posebni želji, česar industrija, ki proizvaja izdelke v velikem številu, ne more. Postrežba naj bo kulantna in točna. Proti točnosti grešijo obrtniki dostikrat zelo hudo, ker ne zgotovijo blaga do napovedanega časa — kar znači, da imajo dosti dela — a na ta način odbijajo odjemavce. Občinstvu mora rokodelec nuditi vse le mogoče ugodnosti, znati mu mora postreči z načrti in proračuni, tudi že zgotovljene tipe naj ima na ogled.

Tudi moderni tehniki se mora rokodelec prilagoditi. Dopravljena, moderna tehniška izobrazba je podlaga njegovemu obstoju. Kako naj drugače konkurira rokodelec z izdelki moderne industrije? Nihče ne more zahtevati, da bi občinstvo kupovalo blago, ki ni po njegovem okusu, pri rokodelcu le raditega, ker mora živeti. Vsakdo si dandanes dovolj težko prisluži denar, zato hoče z njim kupiti tudi kaj dobrega in lepega.

Tretjič pa je potrebno strokovno združenje rokodelcev. Veliki industrijci se združujejo v kartele itd. zaradi stanovskih interesov, da eden drugemu ne dela prevelike konkurence, da se medseboj ne uničujejo, temveč podpirajo. Koliko bolj je potrebna taka združitev malim obrtnikom! Kako naj posameznik uspešno in trajno konkurira proti združeni veliki industriji? Organizacija rokodelcev mora obsegati obrambo proti brezobzirni konkurenci, skupno nakupovanje podraženih sirovin in strokovno izobrazbo. Rokodelcem je dandanes v hudem boju za bitje ali nebitje bolj kot kdaj prej potrebna velika izurjenost, gibčnost, da morejo svoje blago umetniško izdelovati. Stroj se ne sme preveč rabiti, ampak le kot postranski pripomoček. Glavna stvar je gibčna in izurjena roka. Ta se pa doseže le s strokovno organizacijo, ki skrbi za to, da se vajenci res dobro izuče. Nasprotuje pa združenju zavist in medsebojna nesloga, ki vlada dostikrat med obrtniki. Tej žalostni prikazni more odpomoči le boljša vzgoja in ta se mora začeti že pri vajencu. Vajenec naj bi postal zopet ud mojstrove družine, kakor je bil nekdanj. Tu imajo veliko, prevažno nalogo rokodelska društva.

Tudi boljša socialna izobrazba je potrebna rokodelcem. Ako so rokodelci dobro socialno šolani in vzgojeni, se tudi lažje

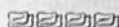
zedinijo v strokovnih vprašanjih in stanovskih zadevah. Zato so socialni tečaji tudi za rokodelce moderna zahteva. Življenje rokodelca je bilo mogoče v srednjem veku lepo in udobno, a danes tega ni več. Tistih časov si želeti nazaj ter samo tožiti, nič ne koristi. Kdor si hoče zagotoviti svoj obstanek, se mora prilagoditi modernemu času, drugače ga čas prehiti in uniči.

Slabo stanje današnjega rokodelstva ni naravna in nujna posledica razvoja v gospodarskem življenju, temveč je nedostatek, je posledica velikih napak, ki vladajo v družabnem in gospodarskem življenju. Velika industrija uničuje po naukih liberalizma breobzirno malega obrtnika, ne meneč se za človeške ter družbene pravice in dolžnosti. Schönberg (Handbuch der polit. Oekonomie II.³) meni, da so taki pojavi (uničevanje obrtnikov) neizogibno zlo v zgodovini človeškega napredka. Velike pridobitve narodov se vrše dostikrat v škodo posameznikov, katerim kolo zgodovine stre vso srečo, a s tem pospešuje občni blagor. To naziranje je brezsrčno in nevarno, ker se vdaja popolnoma fatalizmu. Napredek ne more biti v zlo. Skrbeti je treba le, da se odstranijo napake, iz katerih izvira rokodelstvu škoda.

Glavna napaka pa je, da ni več družbe v pravem pomenu. Moderna družba nima več stanov, ampak le atome, individue, ki so ločeni med seboj. Namestu nekdanje družbe s svojimi pravicami in dolžnostmi, so danes posamezniki, ki jim je sebičnost in lastna korist edini nagib k delu. Neomejena svoboda v gospodarskem življenju je rodila kapitalizem, samovlado denarja.

To dvojje pa, kapitalizem in neomejena svoboda, je zelo spodkopalo tla malemu rokodelcu. Zato zahteva krščanski socialni nauk, da naj se zopet ustanovi družba. Na ta način se bo okrepilo rokodelstvo in sploh srednji stanovi, brez katerih nobena država ne more biti trajna in močna. Srednji stanovi so najmočnejši steber držav. „Vse naše življenje mora postati zopet stanovsko od politike — do zabave.“ (Dr. Hitze: Kapital u. Arbeit 442). Samopomoč v izobrazbi in združitvi in zakonodaja po krščansko socialnem programu je dvojno sredstvo, ki bo ohranilo in ojačilo rokodelski stan.

Rokodelstvo se je vkljub brezobzirni konkurenci še ohranilo celó v mestih, četudi ni uporabljalo vseh sredstev, ki so mu na razpolago. Ohranilo se bo tudi v bodoče poleg velike industrije posebno še, če se bo času primerno razvijalo.

Dva titana.

Poroča V. Svetličič.

Originalni prizori se ti nudijo kar iz okna, ako si o počitnicah najmeš stanovanje na Gorenjskem kje ob veliki cesti. To je kakor dirka! Po cesti begajo z bliskovo naglico avtomobili in motorna kolesa. Kje tam za vrtovi in poljem pa v starem, včasih nekoliko gorenjskem tempu grome vlaki naše Rudolfove železnice.

To tekmovanje le preradi motrimo zgolj sè stališča športa, češ, kakor bi vozarjenje z bencinovimi motorji ne bila docela resna stvar. A če se hoče soditi trezno, se mora priznati, da ima kosanje med vodnim parom in ogljiko-vodikom¹⁾ jako pomembno ozadje.

Vodni par in ogljiko-vodik sta dva titana, ki sta pripravljena služiti človeku. Prvi je človeku že precej znan, dasi še ne popolnoma. Človek in par delata skup eno stoletje. Vodni par torej ni več tisti neukročeni divjak, kakor je bil n. pr. pred 60 leti, ko se še mnogokrat ni vedelo, koliko se mu sme zaupati. Ogljiko-vodik pa prihaja človeku naproti kot bitje, obdarjeno z zverinskimi nagoni. Pri njem mora biti vse kar takoj. Kar eksplodira, kakor dinamit! Brez eksplozije se pri njem sploh nič ne zgodi. Tu ne vidimo nič tiste prožnosti, ki jo ima vodni par. Sploh se pri obeh opaža isto, kot pri ljudeh, ki stopajo v dotiko s kulturo. Vodni par je bil divji, a je sedaj civiliziran in nastopa kot gentleman: Vse lepo prožno, dela takoj, če hočeš; ako ne, rad čaka za delo pripravljen pol dne v svoji shrambi; tudi je vodni par velik prijatelj „okoliščin“, kakor sploh vse tisto, kar je v zvezi s kulturo; najprej se pod kotlom oglje razžari, in plini, iz njega se dvigajoči, zgore; potlej se majhen del te toplote porabi, da se razgreje voda v kotlu; iz vode se razvije par; in šele ekspanzivna parova sila vrši delo; torej po najdaljših ovinkih. Je pa ogljiko-vodik v tem oziru docela različen! Kaj je v eni kapljici ogljiko-vodika drugega, kot v drobtinici mokrega žaganja, ali kot v kupčku mokrega premogovega prahu? In kapljico ogljiko-vodika je treba samo razpršiti, da se dodobra zmeša z zrakom — pa ti eksplodira s čudovito silo in ti kar takoj izvrši delo brez vseh ovinkov. Ogljiko-vodik hodi najbližjo pot. V tem je vsa njegova prednost, ki je tolikšna, da ogljiko-vodik lahko tekmuje z vodnim parom. Kajti najbližja pot je vedno najcenejša.

¹⁾ Bencin, nafta, petrolej, špirit, i. t. d. se navadno imenujejo ob kratkem ogljiko-vodik,

Razmerje med cenami je v tem oziru že res interesantno: Od ene osebe se n. pr. na poštnem vlakcu v III. razredu plača več kot dva vinarja za en kilometer. Ako se pelješ z motornim kolesom, utegneš na en kilometer porabiti le za 1–2 vinarja bencina. S tem seveda še daleko ni rečeno, da bo kdaj prišel čas, ko bodo vlaki vozili z bencinovimi motorji. Ampak to je samo enostranska primera, ki je pa uvaževanja vredna.

Bencinovi in naftovi motorji¹⁾ imajo premnogo prednosti. Zato se vedno bolj porabljajo v najrazličnejše namene. To se je zlasti lahko opazovalo na gospodarski razstavi, ki je bila to pomlad v Pragi. Kamor si se ozrl, povsod si videl, da razstavljene stroje gonijo bencinovi motorji. Prav malo je bilo strojev, katere je gonila par! Tekom kratkih let je ogljikovodik postal paru nevaren tekmeč.

Kar se tiče bencinovitih motorjev za avtomobile in motorna kolesa, se ravno Slovani lahko ponašamo s slovečo tvrdko, t. j. Laurin & Klement v Mladi Boleslavi na Češkem. Njeno ime je v kratki dobi zaslovelo po celem svetu, in njeni vozovi dobivajo v mednarodnih dirkah prva darila.

Zgodovina tvrdke Laurin & Klement je zgodovina razvoja ogljikovodikovitih motorjev. V letu 1896 je tvrdka imela 4 delavce. Tedaj je izdelovala samo kolesa brez motorjev. Leta 1899 se je poprija izdelovanja bencinovitih motorjev in v tem letu je imela 50 delavcev. V letu 1901 je bilo 130 delavcev, v začetku l. 1905 pa že nad 300! Bode li boj med parom in ogljikovodikom kdaj odločen? Je-li so ogljikovodikovi stroji moda, ali pa, je-li tvorijo novo fazo v razvoju gonilnih strojev? – Odgovor na to bo povedala prihodnost.

Postanek iznajdeb.

Poroča Ferdinand Cilenšek (Praga).

Ali je fatum, da se ravno v našem času porajajo iznajdbe, ne le na sto, ampak tisoče in tisoče vsako leto? Kaj je v novejšem času zbudilo človeškega duha, da išče ter najde pota in sredstva, o katerih se našim prednikom niti sanjalo ni? Zakaj nekdaj ni bilo iznajdeb, in zakaj jih je danes brez števila?

V odgovor na ta vprašanja bi se lahko napisale cele knjižnice.

¹⁾ Sloveči so naftovi motorji „Climax“ tvrdke Bachrich & Co.; zastopstvo za Avstrijo na Dunaju XIX. Heiligenstädterstrasse 83.

Kakor se nič na svetu ne zgodi brez vzroka, tako ima tudi današnja težnja po izumljevanju svoje vzroke, in svoje posebne vzroke ima vsaka posamna iznajdba.

Izumljali so ljudje oddavnaj. Manija za iznajdbe se je pa rodila šele v dobi konstitucionalizma. Srednjeveška država in novoveški absolutizem sta držala obrtnijo v takih mejah, da se rokodelcu niti ni zdelo vredno, na iznajdbe misliti.

Mimogrede omenjamo, da je izvir tolikim iznajdbam iskati le v obrtniji. To pride odtod, ker vsaka iznajdba velja mnogo truda, oziroma mnogo denarja. Človek je pa nekakšno tako čudno ustvarjen, da truda in denarja ne žrtvuje drugače, kakor le, če pričakuje lepega dobička.

S konstitucionalizmom je nastopila želja po izumih. In ta želja se je najprej pojavila pri narodu, ki je prvi dobil ustavo, to je pri Angležih (oz. Sev. Amerikancih).¹⁾

Evropski narodi so bili za konstitucijo zreli par stoletij prej, kakor so jo prejeli. Zato so si je tako želeli in zato so v zadnjih dvanajst desetletjih šli s tako demonsko silo v boj zoper absolutizem. Istotako moramo reči, da so omikani narodi tudi za razvoj obrtnije bili zreli mnogo poprej, preden se je v 19. stoletju obrtniji vsepovsod dala prostost. Prav zato so v 19. stoletju brezštevilne iznajdbe, skoro bi rekel, kar hipoma prikipele na dan, kakor čar demonskih moči.

Ker se že toliko govori o vplivu krščanstva na napredek, rečemo v tem oziru samo: Ako bi bilo krščanstvo napredek oviralo, bi se danes morali mi učiti od Japoncev, in ne Japonci od nas.

Zrcalo, v katerem se posebno jasno vidi razvoj tehnike, so patentni uradi. Njih izvestja so zgodovina napredka in tehniških ved in postanka posameznih iznajdeb.

Glede na to, kaka iznajdba nastane, lahko delimo izumitelje v tri vrste.

Prvi so tisti, ki so oboroženi z obsežnim tehničnim znanjem, ki iščejo in študirajo, pa ne zato, da bi kaj določenega iznašli, marveč iz drugih vzrokov. Med študijami in eksperimenti jim kakor slučajno pride krasna misel, o kateri dostikrat sami ne vedo, ravno odkod in zakaj se je porodila. Taka misel je marsikdaj jedro epohalne iznajdbe.

Toda če hočemo biti pravični, moramo reči, da izumiteljeva misel, da njegova iznajdba pravzaprav ni njegova. Kajti izumitelj je dosegel

¹⁾ Postava, ki je na Angleškem odprla iznajdbam prosto pot, je bila *Parliament's act* z leta 1623. Ta zakon je bil sam iznajdba, namreč stilistična. Sestajal je iz dveh stavkov. Prvi je imel okrog 450 besed, drugi samo okrog 150.

uspeh, je žel le vsled tega, ker so premnogi drugi tekom dolgih stoletij pripravljali polje, na katero je usoda sedaj postavila njega.

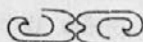
Izumitelji druge vrste delajo bolj rokodelsko. Za nalogo si stavijo reševanje že danih vprašanj. Vojna uprava n. pr. želi uvesti puške, ki bi imele neke že naprej določene lastnosti. In izumitelji te vrste iščejo in računajo in eksperimentirajo, dokler naloga ni rešena. Da se s takimi problemi morejo pečati le strokovnjaki, je jasno samo ob sebi. Njih delo ni lahko. Čujmo, kaj pravi o njih Helmholtz: ¹⁾

„Samega sebe sem moral primerjati hribolezcu, ki ne ve pota, ki počasi in težko pleza kvišku in mora mnogokrat nazaj, ker ne more več naprej, ki zdaj vsled premišljanja, zdaj vsled slučaja najde nove sledove, vodeče ga zopet malo dalje; in slednjič, dospevši do cilja, v svoje osramočenje ugleda kraljevsko pot, po kateri bi se bil lahko peljal na goro, ko bi bil tako pameten, da bi bil znal najti njen začetek.“

Izumitelji tretje vrste ne delajo s tolikim naporom, kajti to so diletantje, ki nimajo strokovnega znanja ter vsled tega radi izumijo stvari, ki ali sploh niso izpeljive, ali pa niso to, kar patentni uradi smatrajo za iznajdbo. Da, izumitelji te vrste mnogokrat izumijo kaj, kar so bili že davno poprej izumili drugi. A vendar moramo tudi iznajdbe teh izumiteljev prištevati izumom, ker so ti izumitelji med prosivci patentov skoro najštevilnejši, in ker, kakor pravi pregovor, včasih tudi slepa kura . . . .

Toliko ob kratkem o postanku iznajdeb!

Novejše iznajdbe so med drugim obrodile sad, v katerem se je sicer v javnosti malo razpravljalo, ki ga bodo pa vkljub temu še pozni rodovi čutili. Poslednja leta so namreč vsled naraščanja iznajdeb omikane države sklenile „unijsko pogodbo“, vsled katere ima iznajdba v vseh dotičnih državah posebne prednosti, dasi je bila morda samo v domači državi patentirana. Nemčija se je kot poslednja pridružila tej pogodbi (pred 4 leti). S tem se je odprla pot iznačevanju najvažnejših obrtnih izdelkov. In to je za svetovni trg velikanskega pomena.

¹⁾ Hermann von Helmholtz, *Erinnerungen, Tischrede, gehalten bei der Feier des 70. Geburtstages, Vorträge u. Reden.* Braunsch. 1896.

NOVE KNJIGE.

Dr. P. H. Holzapfel: Franciskus - Legenden. Kempten und München 1907. („Sammlung Kösel 15). Str. XX + 157; cena K 1'20.

Pod naslovom „Fioretti di San Francesco“ so se ohranile ljubke in s svežo poezijo nadahnjene legende o sv. Frančišku. Te legende imajo precejšnjo zgodovinsko vrednost, ker so nastale kmalu po smrti sv. Frančiška in ohranile mnogo prelepih potez in dogodkov iz življenja tega v resnici ljudskega in ljudomilega svetnika. Iz teh res „cvetkam“ podobnih legend odseva ljubka slika italijanskega Orfeja, čigar petje in sveto navdušenje je ganilo brezumno naravo, čigar čudoviti zgled in nauk je prenovil tedanjo družbo. Sveže, ljubko in neprisiljeno krščanstvo, ki se kaže v življenju in delu sv. Frančiška, njegova živa individualnost in originalnost ima tudi za današnjo dobo mnogo privlačnosti.

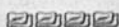
P. Holzapfel, znan kot strokovnjak v kulturni zgodovini srednjega veka, je preskrbel priročno kritično izdajo legend o sv. Frančišku. Ljubkost, pesniška preprostost in nedolžna naivnost italijanskega originala se v prevodu seveda ne da popolnoma ohraniti. Vendar se zdi, da bi se bil mogel P. Holzapfel v prevodu bolj ozirati na pesniški značaj teh legend, ki so neprisiljen izliv preproste in verne ljudske duše ter imajo torej tudi umetniško vrednost. Prevod je semtertje preveč suh; nekatere legende, ki nimajo zgodovinske podlage so pa sploh izpuščene. A tudi v tej obliki je knjižica prikupljiva slika srednjeveške kulture, svete navdušenosti in sveže poezije.

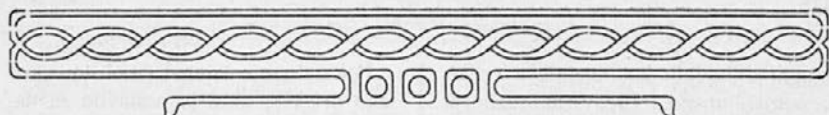
F. G.

E. Wasmann: Der Kampf um das Entwicklungsproblem in Berlin. Freiburg 1907.

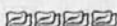
E. Wasmann je zbral v tej knjigi govore, ki jih je imel februarja 1907 v Berlinu o razvojnem vprašanju (evolucijskem problemu). Obenem je objavil po stenografičnih zapiskih tudi govore nasprotnikov in jim dodal kritična pojasnila. Tako je ta knjižica jako poučna. Zbrane so v njej tiste točke, ob katerih se je mogoče orientirati prijatelju in nasprotniku.

A. U.

LISTEK.

Svobodna veda in vera. O tem vprašanju je govoril na zadnjem katoliškem shodu na Dunaju (18. nov.) praški vseučilišni profesor dr. K. Hilgenreiner. Najprej je poudarjal, da se katoliški učenjak ne sme zapreti pred svetom. Da, naturalizem in skepticizem sta prevzela široke sloje; med nasprotniki krščanstva jih je mnogo, ki pokrivajo z znanstvenimi frazami le strankarstvo in častihlepje; so pa med njimi tudi nadarjeni, resnicoljubni, delavni učenjaki, ki bi jim človek rad bil prijatelj, ko bi mogel biti. S temi ne kompromisa, toda tudi žaliti jih ne, odkrito izpovedati svoje prepričanje, braniti z uma mečem resnico in pobijati zmotno, a ne pobijati osebo. Potem pa je dejal:

„Zakaj verujemo? Zato, ker ljubimo resnico. Na würzburški univerzi je zapisano: Veritati, Resnici. To je naloga vede: resnica o svetu duha in stvari, o snovanju prirodnih moči, o nastajanju in rojevanju vesolja, odkod in kam človeštvo; resnica, čista resnica. Z vedo in resnico naj si človek pridobi gospostvo nad vsem stvarstvom... Toda resnica ne leži na površju kot suho zlato: iskati jo je treba s slabotno lučko človeškega uma, kopati jo iz globokih rovov, izločiti jo je treba iz rudnin in očistiti žlindre; treba je časi truda in dela celih rodov, da se zaklad le neznatno obožati. Tu sme sodelovati vsak, vsak sme

poskusiti z orodjem, z metodo, ki obeta uspehov. Svoboda dela, preiskavanja, razkrivanja mora biti vsakemu zajamčena, zakaj v svobodi je moč. Izključen naj bo le oni, ki ne išče resnice, ampak le sam sebe, svoje sebično strankarsko korist, svoje predsodke, hvalo in priznanje množice; izključen naj bo, kdor ponuja ponarejeno lažizlato za pravo; kdor taji in potvarja resnico... Resnici svobodna pot, pa naj bo resnica tudi – čudež in Bog!“

„Tu smo na razpotju. Pošteno iskanje, hrepenenje, resnice žejno, nas je privedlo po zakonu zadostnega razloga do Boga, k razodetju resnice, ki je bogatejša in čistejša, kakor nam jo more pokazati um, k učitelju vzvišene življenske modrosti, ki je nismo našli pri nobenem človeškem mislecu, h Kristusu... To je božja veda. Če smo prišli do nje in nam pamet veleva, da se ji uklonimo, tudi če nam nje vsebina ni jasna do dna, tedaj verujemo. Zakaj verujemo? Iz ljubezni do resnice!“

„Ali je s tem svobodno raziskavanje kaj ovirano? Ali naj mar ne smem sprejeti resnice, če ni zasvetila v slabotni lučki mojega uma, ampak zablislila in zažarela od zgoraj v višjem božjem razodetju? Mi verujemo, a verujemo, ker ljubimo resnico!“

Sobor pravoslavne ruske cerkve. Razglas, da se kmalu skliče „sobor“ ruske cerkve, se je sprejel v ruskih

krogih duhovnih kot svetnih z veliko nezadovoljnostjo. Predvsem razburja točka, ki pravi, da imajo pravico udeležiti se sobora sicer tudi zastopniki svetnega duhovništva (oalega klera) in vernikov, toda sklepe podpisati smejo edinole škofje. Ker so v ruski cerkvi škofje vsi redovniki, sledi iz tega, da ne bo svetno duhovništvo imelo not ene odločitve besede. Raditega je nastalo med svetnim duhovništvom tako razburjenje, da je v mnogih gubernijah sklenilo »sobor« bojkotovati in ne poslati vanj svojih zastopnikov.

Neki pravoslaven pisatelj obžaluje to gibanje in trdi, da: »sila sobora ne obstoji v sklepih, ampak v moralnem in intelektualnem vplivu; če bo torej ta vpliv na strani svetnega duhovništva in vernikov, ne preostane škofom nič drugega kot sprejeti in podpisati njihove predloge. Če bo pa med svetnim duhovništvom prevladoval vpliv gospodov Tihvinskih, Pojarkovih, Afanasjevih, ne dvomimo, da se škofje ne bodo ozirali na »osvoboditeljni« ropot, ampak, da bodo znali ohraniti in vzdržati nauk pravoslavne cerkve. Seveda bodo v tem slučaju sklepi, katere bodo naredili in podpisali škofje, vzbujali ogorčenje v »osvoboditeljnem« časništvu, kajti, kaj ga briga pravoslavna cerkev in »sobor«, če ne služi revoluciji in »prevratu«.

Ne samo iz tega »bojkota« sobora, iz streljanja klerikov in gojencev semeišča na rektore, ampak še iz več drugih znakov, se da sklepati, da v pravoslavni cerkvi ne gre vse prav. Tako na primer je v teh dnevih Sinod razposlal okrožnico, v kateri zapoveduje škofom pod kaznijo, da bodo sicer odstavljeni od škofije, naj pazijo na to, da njihovi podložniki ne bodo vstopali v takoiimenovano »Zvezo duhovnikov, neko skrivno, škodljivo in pohujšljivo društvo.«

Pokazalo se je namreč, da obstoji neko tako društvo, ki si je postavilo za namen »zedinjenje pravoslavnega duhovništva na podlagi odpravljenja nekaterih obredov, posvečenih od pravoslavne cerkve, ki hoče odpraviti plačila vernikov in narediti namestu njih posebne fonde, in hoče braniti resnične krščanske ideale.«

Če se čitajo razni članki pisani povodom sobora pravoslavne cerkve, ki se prikazujejo v ruskih listih in katere pišejo svetne, kakor tudi duhovne osebe, se pokaže, da vlada v pravoslavni cerkvi ruski popoln razdor med svetnim duhovništvom (belimi) in škofi. Poslednji tvorijo neke vrste cerkveno hierarhijo, kateri hoče svetno duhovništvo v imenu demokratičnih načel nekaj odvzeti. Toda kaj je to »nekaj?«

Na to vprašanje je težko odgovoriti, ker se vsi, ki o tem pišejo, malo natančno izražajo, toda lahko si je misliti, da bi svetno duhovništvo rado vzelo škofom »vlado in silo« in stremi do tega, da bi zreformovalo cerkev na široko stalo, čegar posledica je lahko še razpad ruske pravoslavne cerkve.

Sinod je to prevedel in je raditega tako sestavil pravila za bodoči »sobor«, da bodo škofje v njem imeli odločitveno besedo. Proti temu protestira v socialno-demokratičnem dnevniku »Tovarišč« arhimandrit Mihal, popred profesor cerkvenega prava na duhovni akademiji v Petersburgu, katerega je pa Sinod pregnal v neki samostan na Don, ker se je v gori imenovanem listu proglasil za socialnega demokrata:

„S kanoničnega stališča je v teh dnevih pisih samo ena napaka. Sinod je odločil, da bodo na soboru svetni duhovniki in verniki imeli samo posvetovalen glas. Toda kdo je dal Sinodu oblast o tem odločevati? Po kakšni pravici vsiljuje soboru svoje mnenje? Iz tega bi sledilo, da je Sinod višja instanca nad soborom.“

Po mnenju arhimandrita bi moral sam sobor odločiti, kakšno pravico udeležbe ima na njem svetno duhovništvo, ali vsaj škofje, zbrani v soboru, toda nikdar Sinod. Sicer je pa arhimandrit vesel, da je Sinod odvezel svetnemu duhovništvu besedo, ker, kot trdi, je volivna pravica tako sestavljena, da bi imel izmed 214 členov sobora sveti Sinod v njem najmanj 149 svojih kreatur. Torej je najbolje, da ne odločuje ves sobor, ampak samo škofje.

L. L.

Geometrija žuželk. — I. H. Fabre (Kosmos 1907, H. 5.) je napisal študijo o geometriji žuželk. Tvorbe nekaterih žuželk so prava čuda. Zlasti ose in čebelice so velike umetnice v stavbarstvu. Kako sestaviti stnico, da bo najbolj primerna valjasti ličinki, a da se bo obenem prihranilo kar največ prostora in materiala? Za eno ličinko bi bilo lahko ukreniti pravo, namreč za valjasto ličinko treba stanice v postobi valja. Toda za sto in sto ličink je treba sto in sto stanic; valjaste stanice se pa ne dajo strniti, da bi ne bilo vmes praznin. Dajmo torej stanicam podobo prizem z ravnimi ploskvami. Kakšen naj bo tloris? Mogoč je trikot, štirikot ali šestekot. Pri teh oblikah ne ostanejo praznine. Za ličinko je seveda najprimernejši šestekot. Določiti je le še kote. To je težak problem za geometra. Če geometer preračuni tudi še to, in potem gre gledat satovje os in čebel, vidi, da so one izbrale tudi šestekoto prizmo, in če premeri kote, najde, da so one že pred njim rešile problem. Takih mojstrijev je pri živalcah cela vrsta. Celotopoglavi polž je pravi mojster v geometriji. Kako je zvrta hišica velikega vrtnega polža (Weinbergschnecke, Helix pomatia)? Tega z algebro celo izraziti ni mogoče.

Zato se imenuje taka zavojica (spirala) transcendentna. In to umetelnost poznajo vsi polži, morski, sladkovodni in suhozemci, ki imajo vrtavkaste hišice. Odkod ta umetelnost žuželk? Žuželke se nič ne uče. To geometrijo prinesejo s seboj. Prva stanica, ki jo napravijo, prva hišica, ki jo postavijo, je sestavljena po vseh pravilih geometrije. Tega, pravi Fabre, ni mogoče razložiti mehanistično. Tu mora vladati neka immanentna geometrija. Te umetelnosti »morejo izvirati le iz neke vsegospodujoče geometrije, ki vlada svet in se javi v stanici ose kakor v krivinah polževke. Že Platon je dejal: V svojih delih se ravna stvaritelj, ki vedno po zakonih geometrije. Le tu je rešitev problema.«

Boj zoper trgovino z dekleti. —

Trgovina z dekleti je še vedno močno razširjena. Vlade sicer niso čisto brezbrizne, vendar še vedno preveč popustljive. Največ zmore še samopomoč. Skoraj v vseh večjih mestih je osnovala krščanska ljubezen »ženske zveze«, ki je njih namen varstvo deklet. Gospe, ki vidijo нравno bedo deklet z dežele po velikih mestih, se združujejo, hodijo na postaje čakati takih deklic, jih uvajajo v poštna zavetišča, v krščanske dekliske domove, jim preskrbujejo poštneslužbe, pomagajo z dobrim svetom. Na Francoskem so taki katoliški domovi v Parizu, v Lyonu, v Lillu, Dijonu, Montpellieru, Nizzu. Zlasti se žrtvujejo plemenite gospe v Marseillu in Bordeauxu za varstvo deklet, ki prihajajo v ta pristanišča, da potujejo preko morja v Afriko ali Ameriko. Tudi v Belgiji so se združile krščanske žene v ta namen. V Brusellu, Ostende, Verviersu prihajajo na postaje in sprejemajo deklice v varstvo. Na Angleškem (v Londonu, Dovru) skrbe nune za taka dekleta. Na Ruskem se je v tem oziru še malo

storilo. Le v Varšavi je tako gospejno društvo, v Lublinu, Moskvi, Odesi, Sebastopolu in Petrogradu so pa katoliški domovi. Najžalostnejše je na Balkanu. Čez Balkan gre trgovina z dekletimi na vzhod, v Carigrad in dalje. Varstva ni nobenega. Kaj malega store konzuli, pa samostani, kjer so. V Avstriji se žrtvujejo krščanske žene v varstvo deklet zlasti na Dunaju, v Budapešti in v Trstu. V Trstu, kamor prihaja toliko deklic z naših dežel (s Kranjskega in Primorskega) je društvo krščanskih gospe zlasti za nas Slovence velikega pomena.

Časopisje in zločini. — Nekateri listi tožijo, kako vedno narašča zločinstvo. Ne zavedajo se pa dosti, da tudi sami več ali manj vzgajajo zločince. Jules Claretie je zadnjič napisal članek v „Temps“, ki v njem glasno očita listom in njihovim poročevalcem izpravljenih porotnih sodišč, da so sami krivi, če ne vzbujajo v masah vedno grši. S podrobnimi opisi zločinov in porotnih obravnav se vzgaja v množici neka bolečna slà, neka pohotna želja po umorih in nenravnih zločinih; vzgajajo se živalski nagoni brezsravnosti in okrutnosti; zastruplja se ljudska domišljija. Že leta 1892 je francoski sociolog Eugene Rostand opozarjal na pogubni vpliv „senzačnega časopisja“. Če časopisi vse podrobno opisujejo, kako se je zločin izvršil, kako se je zločinec izmikal kazni, ni mogoče, da se ne bi vse to naslikalo tudi v domišljiji bravcev in ako ima morda kdo že bolešno kal zločinstva v sebi, je tako časopisje zanj najboljša šola, da se izučijo vseh umetelnosti zločincev. Cela vrsta veščakov, pravi E. Rostand, je z opazovanjem dognala, da je kronika zločinov v časopisju eden izmed bistvenih činiteljev,

ki so krivi, da se zločinstvo tako množi. V takih opisih tiči nekaj epidemičnega. Vsak senzačno opisan zločin provzroči nove zločine; zločin se obnavlja enak, v posnetkih, v inačicah. E. Rostand zato priporoča, da bi se organiziralo časopisje proti tej kužni razvadi, če ne, da bo moralo poseči vmes z vso strogostjo zakonodavstva.

Zavod sv. Nikolaja v Trstu. —

Leta 1908 bo že deset let, kar deluje v Trstu zavod sv. Nikolaja kot zavetišče za brezposelne služkinje. Kdor ve, kaj je Trst, pomorsko mesto, odkoder gre velika morská cesta v Carigrad in Aleksandrijo, ta tudi ve, koliko nevarnosti preti tu lehkomišelnim dekletom. Koliko nesrečnih žrtev so že požrli pohotni brlogi v Trstu, Carigradu in Aleksandriji! In v Trst prihaja največ slovenskih deklet! Zato je v Trstu z verskega, moralnega in narodnega stališča zavetišče za brezposelne služkinje živa potreba. Vse, kar deluje zavod sv. Nikolaja, je, da se vsa ta dekletstva bližje bližje odpravijo daleč od doma, kjer ni moč, ker ni imel srešče. Zavod sprejme dekleta že na postaji po posebnih varuhinjah; gojenkam daje za prav majhno odškodnino stroho in hrano in tudi raznovrsten pouk. Tudi tržaška policija spoznava pomen tega zavetišča in večkrat privede v pozni ponočni uri kako deklo, ki si ne ve samo pomagati na ulici. Enkrat je policija iztrgala tako deklo neki družini, ki je je imela dve leti zaprto in jo je kruto trpinčila. Prav bi bilo, da bi se posamezniki, a tudi županstva, posojilnice, zadruge po vsem Slovenskem zavzele za ta zavod, zakaj vzdržujejo ga le milodari. Zavod je vseslovenski, naj bo torej tudi zavod vse Slovenije!

Uredniki: Dr. Fr. Grivec, prof. Evg. Jare, Dr. A. Ušeničnik.

Aleks. Götzl kipar, pozlatar in -
izdelovatelj oltarjev
Ljubljana, Wolfove ulice št. 1

se priporoča prečastiti duhovščini v iz-
delovanje vseh v njegovo stroko spada-
jočih del. Na razpolago so načrti, katere
na zahtevo pošlje na ogled. - Nadalje
se priporoča tudi za vsa v stroko spada-
joča popravila, katera izvršuje točno in
- - - po najnižjih cenah. - - -

Tovarna oljnatih barv, laka
: : : : in firneža : : : :

BRATA EBERL

slikarja napisov, dekoracijska,
stavbinska, in pohištvna ples-
karja-lakirarja. Mojstra-pleskarja
c. kr. državnih in c. kr. priv. južne

- - V LJUBLJANI

arjške ulice št. 6
vladne palače

: : : : Prodajalnica in pisarna : : : :

- Miklošičeve ulice št. 6 -

- - za frančiškansko cerkvijo. - - -

Telefon št. 154. - - Ustan. 1842.

- Delovanje z električno silo. -

Ustanov. pred 100 leti.

∴ Najstarejša ∴ **Fr. Šupevc**
svečarska tvrdka

priporoča velečastiti duhovščini in slav-
nemu občinstvu zajamčeno pristne če-
belno-voščene sveče za cerkev, procesije
in pogrebe voščene zvitke itd. izborni
méd-pitanec, Ljubljana, Prešernove (Slo-
- nove ulice) 7, (Perlešova hiša) - -

Najboljša zobna voda Seydlin.

Naprod. vseh večjih trgovinah.

Najsigurnejša
prilika
za štedenje!

**Vzajemno podporno
- društvo v Ljubljani -**

registrovana zadruga z omej. poroštvom

Kongresni trg št. 19

sprejema vsak delavnik od 9.—12. ure
dopolodne hranilne vloge ter jih obrestuje
po $4\frac{3}{4}\%$, to je: daje za 200 K 9 K
50 h na leto. Druge hranilne knjižice
se sprejemajo kot gotov denar, ne da
- bi se njih obrestovanje prekinilo. -
Rentni davek plača hranilnica sama.

Dr. Vinko Gregorič I. r., predsednik. - -
Kanonik Janez Sušnik I. r., I. podpred-
sednik. - Kanonik Kalan Andrej I. r.,
II. podpredsednik.

Gregorčičev spomenik.

V Gorici se je sestavil osrednji odbor za
Gregorčičev spomenik, ki ima nalogo spre-
jemati radodarne doneske slov. rodoljubov,
s katerih pomočjo naj bi se postavil dostojen
spomenik prerano umrlemu pesniku. Na-
čelnik je deželni poslanec in odbornik pro-
fesor Ivan Berbuč. Doneske sprejema za-
časno izvrševalec oporoke rajnega pesnika
prof. Josip Ivancič v Gorici (P. Corno 8).

Stavb., umetno in konstr. ključavničarstvo

Josip Weibl

nasled. J. Spreitzer
priporoča sl. občinstvu
in prečast. duhovščini

· svojo izborno
urejeno delavnico

Cene solidnemu delu
.. so dokaj nizke. ..

Specijaliteta : Valjični
zastori, železne kon-
strukcije, vod. sesalke,
napeljevanje vodovo-
dov. . Napravija troš-
kovnike in načrte po
poljubnih risbah v raz-
ličnih slogih ter pošilja
poštne prost.

Vse poprave izvršuje
.. po najnižji ceni. ..

Fr. Čuden, Ljubljana

urar in trgovec, Prešernove ulice

· Največja izbira vsakovrstnih ur ·

Ceniki zastonj. Ceniki zastonj.

Iv. Podlesnik ml.

priporoča svojo trgovino

: s klobuki in čevlji :

Ljubljana, Stari trg št. 10.

Velika zaloga

Solidno blago

Zmerne cene

Priznana lična in
: cena izdelava :

Knjigoveznica

Katoliškega tiskovnega

: društva v Ljubljani :

Kopitarjeve ulice št. 2.

Priporoča se v izdelavo
vsakovrstnih knjigove-
ških del. Napisi za dru-
štvene znake se
točno izvršujejo!

L. Mikusch

tovarna solnčnikov in dežnikov
priporoča svojo veliko zalogo

dežnikov in solnčnikov

v Ljubljani, Mestni trg 15.

Prevekle in poprave izvršé se
: dobro in poceni. :

Najnižje tovarn. cene.

Ivan Kregar

pasar in izdelovatelj cerkvenega orodja
in posode, Ljubljana, Poljanska cesta 15,
se priporoča v izdelovanje vsakovrstne cer-
kvene posode in orodja iz zanesljive kovine
po uzorcih ali lastnem načrtu v poljubnem
slogu. Staro posodo popravi in prenovi,
posrebi in pozlati; v ognju pozlačuje tudi
.: strelvoudne osti, vse po najnižji ceni .: